

Krzysztof Nierzwicki

Inkunabuly biblioteki kartuskiego klasztoru „Raj Maryi” na Kaszubach

Kaszubski klasztor kartuzów „Raj Maryi”¹ ufundowany w 1380 roku z inicjatywy pomorskiego szlachcica Jana z Różęcina przy pomocy praskiej kartuzji „Hortus Mariae” już w początkach swego istnienia, zgodnie z przyjętymi w regule normami, rozpoczął gromadzenie własnego księgozbioru. Książnica „Raju Maryi” w ciągu wieków osiągnęła niemal 3300 woluminów – taką bowiem liczbę wymienia katalog, sporządzony w końcu XVIII w.² Zasadniczy zrąb księgozbioru tworzyły dzieła teologiczne, kaznodziejskie i liturgiczne, choć klasztorni bibliotekarze nie szczędzili wysiłków w gromadzeniu literatury świeckiej. Znaczną część kolekcji, liczącą ponad 300 dzieł, stanowiły polonika³.

Po niemal 450-letniej egzystencji nadszedł kres istnienia kartuzji, a co za tym idzie jej wspaniałego księgozbioru. Pruskie dokumenty sekularyzacyjne, przynosząc kasatę klasztoru, zawierały również rozporządzenia dotyczące biblioteki. W ich świetle jej zasób rozdysponowano pomiędzy kilka instytucji. Lwia część, podobnie jak większość innych księgozbiorów ze zlikwidowanych pomorskich klasztorów, trafiła około połowy XIX w. do seminaryjnej biblioteki w Pelplinie. Tutaj do dzisiaj przechowuje się 1501 druków i 20 rękopisów z dawnej książnicy kartuskiej⁴.

¹ Niemal kompletną bibliografię dotyczącą kaszubskiego klasztoru zebraną do 1993 r. zestawil R. Witkowski, zob. *Bibliography of the Charterhouse in Kartuzy (German Karthaus) in the vicinity of Gdańsk (German Danzig)*, [w:] *Die Kartäuser und ihre Welt-Kontakte und gegenseitige Einflüsse*, Bd. 1, *Analecta Cartusiana* 1993, 62, s. 293–299.

² Bibl. Sem. Duch. w Pelplinie rkps 319/82, *Elenchus Librorum Cartusiae Paradisi B. V. M. anno a reparatione salutis M. DCC. LXX*.

³ K. Nierzwicki, *Księgozbiór kartuskiego konwentu „Paradisus Beatae Mariae” na Kaszubach*. Polonika, Toruń 1995, praca magisterska, maszynopis.

⁴ Oprócz Pelplina, pojedyncze woluminy kartuskie przechowywane są w kilku innych książnicach kraju, por. K. Nierzwicki, *Warsztat bibliotekarski w Kartuzji Kaszubskiej w drugiej połowie XVIII w.*, *Libri Gedanenses* 1997, 13/14, s. 74–75, przypis 38. Pośród wspomnianych

Prologus in hoc opus Folium .i.

In nomine trinitatis in diuina. Repertum morale piale predicatio. Et dicitur per fratrem Petrum um berba ruy pica nati. ordinis sancti Benedicti. mentio qd dicit onarias appellatio. qui quodlibet vocabulum (saltes pndicabile. fm alpbaben ordinē dilatat. distinguit au croatate dicitur. applicatq. et in pla naturalia. figurat z emigmata. In opti scilicet.

A.a. domie deuse ecce nescio loqui. q. puer ego suz. Sicut

dicit Bernbardus in quodam sermone. Consideran ti nbi quid his occurrat ubi homo nudus z paup. miser et miserabilis dolens qd homo sit. trabeles qd nudus sit. plorans z murmurans qd sit. Reuera istud enim est. ppmum hois fore sicut. Puer em qui nasci stendo et z. In interfectione dolens clamando miserā ad quā intrat quando testat. Velus em iore alicui in boia nauantū legit nllisse omne do redū quō genus mortaliū inuenit stultisse. Quid igit de me dicit suz o de mor tuis homo iudicā alio hominū de genere illius qui pmo formatu sūdā. Et iō cū humanas miserias ex pe riar emi dē nō restat nisi qd petam. Quis dabit capi tico aquā z oculis meis fontē lacrymarū z pleuro doie ac nocte. ut z lacryme mee sint mihi panes z cum stitu misericordiam ponā mē. Snp omnia aut me debeo la mentari qd opus tanti laboris z tediū sum pph suscipere z negotiū qd meā excedit potentā. sicut am te loquimur et vixit. s. p. plens morale reptonū inebare. Sicut enim iam dudū in. pleuro reductem me. pmi seram tractare. ppno de quolibet vocabuli pndicabili fm ordinē alpbaben. i. verbū quodlibet ei penedo. di latando. distingūdo. auctera diuidendo. et empla naturalia figurat z emigmata applicando. et fm naturā vocabulorū de diuersis materijs tractando cū effica cia. pponebū. Hunc vo quia p dicitu epus cōple uentis. qd cum ipm iterū necesse dabit reuiderē z mul ta obmissa inserere z totū opus corrigere z supple re cū ad hoc nō sufficerent ingenij mei tenuitas. In breuissis post me cū stultissimū sim vixit. z lapia beim nō sit meci. nō est mirū si deolo. et hī pdicta vrbā recipio cū Ieremia stultititer lamentando. A. a. a. dñe deus ecce nescio loqui zc. Dico enim pmo A. qd suz rudis ad intelligendū. Secūdo a. dico. qd sum bebes ad in ueniendū. Tercio a. qd sum clunguo ad dictandū z ad poiandū. Et pncipū vtrū indigeo in hoc epe plūmando. s. In intellectu. qd sit ingeniola. In metua qd sit pmpa factū z studiosa. Et adimū qd sit eloquē z sentia. Hunc pp quā mēio. inuua habēno. deficiā

in pondere. numero z mensura. Pondere dico. pñ dicitur intellectus. Numero multiplicatio inuenti ue. Mensura venustatio doquente traditio. ueritio tristi z deolo. z. A. lam et aliter sepe dico. A. a. a. In quibus verbis.

Et pami deloio grauitas. Primo dicit rep lico vocale a. Dicitur clamorū ruditas. a. a. z scdm sup plicatio regali. domine deus. Sed tertium impeditio verbalis. nescio loqui. Quarto vo impeditio carnalis. puer ego sum.

Hic igit dico quod ex pami deloio meralio. cū dicit triplex. a. Triplex enim cū dolendi inest bonum. Propter culpā pntitā. Propter miserā pntē. Pro pter penā futurā. quia fm Ieronimū. Homo inucl lus est miserabilis. Est pgressus culpabilis. et gressus penalis z dānabilis. Triplex aut culpa vel viciū inest bonum. Et ideo nō mirū si tribus vicijs repliet. a. Peccat enim homo et impotentia. Peccat et igno rātia. Peccat et pntuitate vel malitia. Peccat et igno rātia. s. p. cō cordis. Peccato eas. p. tō opio. Peccat et pntuitate. s. In deū. In se z in pmū. Et ideo p. o. ista tripliciter culpe nō inuenio tripliciter dicit a. Vnde Ierem. iij. Comedit filij dñi panē suū. pol lutū inter gentes z dicit. a. a. dñe deus. (Ierem) tri plex inest bonum miserā. s. In digne. In potēte et In gno. s. In. Del triplex miserā licit. Habeo. Timorē. Languois. Del triplex miserā. s. fragilitas carnis. Le betudo mentis et timor mortis. Idē similiter de ista tri pliciter et alios misere pōt. s. dicit triplex. a. A. a. a. Vocate a. i. p. gregate senes z clamate a. a. a. Ierem. i. triplex inen. homini miserā. Pena affligentis corpo ri. Pena amittōis amicorū. Pena pñ dōis reū. V si hie in inferno. Pena carceris vicijs. Pena vermis vel remissōis. Pena scissōis ignis vel afflicōis. Vel pena carceris inuolūbilis. Pena deprauiationis sicut re uocabilis. Pena hoireno demoniū. quon scietia ē inuentibilis. Idē de ista triplici penali tripliciter de bet dicit triplex. a. Vnde Ierem. xxi. Ego succēdā ignē in te. et obruiam in te emē lignū vinde et aridū nō ex tinguet flama succēdōis. Vxqur. Et dicit. a. a. a. Vt igit patet quōd homo bz plangere z p. misera z p. pena dicendo. a. a. a. s. Et pami igit deloio meralio.

Secundo dico qd dicit equit miserano regalis. do mine deus inquit. Necesse enim habeo dei requirere et eius misericordiam implorare. Sicut em dicit Ierem. i. Eper tū est leono ilec p. vrbā licit. et simpliciter de muliere gentia que in deserto leonē fanelica inuenit se muliere paupem vitem p. dāta tam gnetis anima. si allegatā ipsius nā stetit et sui liberā gnetis p. vrbā impetrauit. Dulce soni. igit gnetis ille leo de tra bu aure fuit in eis p. vrbā inueniuit. et in hoc epe fa. s. d. a. n. h. i. b. i. t. s. fa. u. c. i. t. s. Hic deus pā dñe deus meus in adiutorio meo intende. Vt et re gratando referā illud p. d. Deus dñe et illius nobis. Requirit igit miserano regali. dñe deus. s. Tercio dico qd hic ostenditur impeditio verbalis. Nescio inquit loqui. E. v. r. e. nescio loqui. s. eloquētia varijs loq. Quia. s. cū aphs. Nescio de magnaia varijs loq. lingua sed potius noui instar cecōnis qui lingua coe ce loqui p. hōmice rāna voce. A. a. a. s. Et quasi vox pbrenio vor tua z de humo eloquiū tuum murrabit. Spero tamen qd ille qui fecit lingue mosen eloquen tem. Et qui linguas infantium facit disertā. Dissoluet vinculum lingue mee z faciet recte loqui. ita qd cum me inuitū rursu loquētē viderent mirabunt. Dicit igitur impeditio verbalis. Nescio inquit loqui. Hec em. s. s. h. i. q. e. n. i. e. m. e. d. i. a. p. t. e. lo. q. u. e. b. a. n. t. a. z. n. e. s. c. i. e. b. i. t. loqui iudice. s. Quarto dico qd hic dicit impeditio morā lis. Puer inquit ego sum. E. v. r. e. p. u. e. r. s. e. d. p. o. t. u. i. o. n. i. s.

Jednym z najciekawszych fragmentów omawianej biblioteki jest niewątpliwie spory — bo liczący 86 pozycji zasób najwcześniejszych produktów typograficznych — inkunabułów.

Zespół ten, podobnie jak i cała ksiąznica kartuska, nie doczekał się osobnego opracowania⁵. W kilku zdaniach omówiła inkunabuły kartuskie Maria Strutyńska w swej publikacji podsumowującej wyniki prac nad rejestracją całej kolekcji pelplińskich druków XV w.⁶ Pojedyncze egzemplarze wymienia ks. Paweł Czaplewski w książce poświęconej stosunkom gospodarczym kartuzji⁷ oraz autorzy paru publikacji traktujących o bibliotece konwentu⁸. Wszystkie woluminy zostały odnotowane w Centralnym Katalogu opracowanym w Bibliotece Narodowej, naturalnie bez ich proveniencyjnej identyfikacji⁹.

w tym przypisie księgozbiorów jest Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, która poza dwoma wymienionymi drukami posiada jeszcze przynajmniej 19 dzieł proveniencji kartuzów kaszubskich, które w większości trafiły do Warszawy poprzez kartuzję w Gidlach. Pragnąłbym niniejszym wyrazić gorące podziękowanie Oddziałowi Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, a w szczególności Pani dr Marii Cubrzyńskiej-Leonarczyk za umożliwienie rejestracji kolekcji kartuzów gidelskich, poprzez prowadzoną w BUW kartotekę proveniencji starych druków. Dziękuję również za życzliwą pomoc w trudnych niekiedy ustaleniach pochodzenia poszczególnych tomów. Należy także wspomnieć, iż kilka woluminów z Kartuz znajduje się obecnie w Bibliotece Narodowej w Warszawie, dokąd trafiły poprzez kartuzję w Berezie — por. K. Nierzwicki, *Warsztat bibliotekarski* s. 82, przypis 91 oraz w Bibliotece Kórnickiej PAN (poza kilkoma rękopisami przechowuje się tam również 2 druki). We wszystkich jednak przypadkach w bibliotekach tych nie odnotowano druków XV w.

⁵ Najwięcej miejsca bibliotece kartuskiej poświęcili m.in.: J. Stankiewicz, *Kartuzja gdańska*, Gdańsk 1962, *Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej* 30, *Architektura*, z. 2, s. 76, 80, 132; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, Gdańsk 1966, s. 62–67; K. Raepke, *Kościół dawnej Kartuzji Kaszubskiej w Kartuzach*, Wejherowo 1992, s. 96–97; T. Borawska, *Kilka uwag o związkach kartuzji kaszubskiej Paradisus Mariae z klasztorem Pacis Mariae w Szwecji*, [w:] *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII wieku ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 1992, s. 79–87; T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki klasztornej kartuzów kaszubskich na tle dziejów kartuzji Paradisi Beatae Mariae*, *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej* 1993, 43, nr 1/2, s. 15–35; oraz tłumaczenie tegoż: *Das Schicksal eines Klosters und seiner Bibliothek im Kaschubenlande — Cartusia Paradisi Beatae Mariae in Casubia prope Gedanum sita*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 1137, 1994, z. 11, s. 119–141; K. Nierzwicki, *Księgozbiór kartuskiego konwentu*, passim; tenże, *Warsztat bibliotekarski*, s. 69–91; tenże, *Zabytki piśmiennictwa*, [w:] R. Ciecholewski, *Skarby Pelplina*, Pelplin 1997, s. 203–207; tenże, *Rękopisy kartuskiego klasztoru „Paradisi Beatae Mariae” na Kaszubach*, [w:] *Materiały z sesji naukowej nt. Książki, biblioteki i kultura piśmienna kartuzów*, Warszawa (w druku) i inne.

⁶ Zob. M. Strutyńska, *Dzieje i stan obecny kolekcji inkunabułów pelplińskich*, *Studia Pelplińskie* (dalej SP) 1986, 17, s. 329. Wspomniana autorka opracowała niekompletny pod względem proveniencyjnym kartkowy katalog inkunabułów pelplińskich (przechowywany razem ze zbiorem w Archiwum Diecezji Pelplińskiej), który posłużył jako pomoc przy sporządzeniu — umieszczonego na końcu niniejszej publikacji — wykazu inkunabułów kartuskich.

⁷ P. Czaplewski, op. cit., s. 63–64.

⁸ Por. przypis 5.

⁹ *Inkunabuły w bibliotekach polskich. Centralny katalog. Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, pod red. A. Kaweckiej-Gryczowej, oprac. M. Bohonos et E. Szandorowska,

Kolekcja inkunabułów omawianej bibliarii liczy obecnie — jak już wspomniano — 86 pozycji bibliograficznych w 89 woluminach, z czego 83 pozycje w 87 tomach znajdują się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie¹⁰, dwa dzieła współoprawne przechowuje Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku¹¹, zaś jeden druk Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu¹². Liczba 86 inkunabułów wydaje się dość pokaźna, szczególnie w zestawieniu z innymi księgozbiorami pomorskimi przechowywanymi w Pelplinie, z których omawiany zbiór ustępuje nieznacznie tylko zespołowi po miejscowych cystersach¹³.

t. 1. Wrocław [i in.] 1970, t. 2. *Uzupełnienia. Indeksy*, pod red. A. Kaweckiej-Gryczowej, oprac. M. Bohonos, M. Spandowski i E. Szandorowska, Wrocław [i in.] 1993 (dalej IP).

¹⁰ Inkunabuły kartuskie w kolekcji pelplińskiej wyselekcjonowano głównie na podstawie zapiski proveniencyjnej *Cartusiae Paradisi Mariae* (zachowały się jej formy XV-, XVI- i XVII-wieczne), w którą zaopatrzone większość woluminów. Kolejnym elementem była charakterystyczna XVIII-wieczna oprawa z literowym supereklibrisem (o czym niżej) oraz system sygnatur umiejscowionych na grzbietach tomów — o systemie klasyfikacji i praktyce bibliotekarskiej zob. K. Nierzwicki, *Warsztat bibliotekarski*, passim. W sporadycznych przypadkach, kiedy brak było zapiski oraz oprawy, przynależność do bibl. kartuskiej ustalono na podstawie cech drugorzędnych — np. charakterystycznego zielono-niebieskiego „marmurka”, którym pokrywano obcięcia kart i innych cech pozwalających odróżnić książki kartuskie; por. M. Strutyńska, op. cit., s. 329, która mylnie podaje, że zespół ten liczy 69 pozycji.; inkunabuły pelplińskie są współoprawne z kilkoma pozycjami XVI-wiecznymi, zob. poz. 87—93.

¹¹ Zob. poz. 41, 44; por. *Katalog inkunabułów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku*, opr. H. Jędrzejowska, M. Pelczarowa, Gdańsk 1954, s. 103—104, poz. 298c i 299c; tom ten trafił tutaj, poprzez Bibliotekę Kościoła Mariackiego, z pewnością po kasacie klasztoru (widnieją na nim sygnatury odpowiadające zapisom we wspomnianym XVIII-wiecznym katalogu), ale przed wcieleniem ich do biblioteki seminarium pelplińskiego (brak śladów przynależności do owego księgozbioru np. w postaci XIX-wiecznych sygnatur z okresu formowania kolekcji pelplińskiej). Mylnie zatem wydaje się stwierdzenie T. Borawskiej i H. Rietza (por. *Losy biblioteki*, s. 30, przypis 46 oraz *Das Schicksal*, s. 136—137, przypis 44), iż wolumin ten dotarł tutaj poprzez klasztor cystersów z Oliwy.

¹² Zob. poz. 38; por. B. Kocowski, *Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, cz. I, Wrocław 1959, s. 365, poz. 1232. Dzieło to znalazło się w zbiorach BUWr, poprzez funkcjonującą przed wojną przy Uniwersytecie tzw. Bibliotekę Studencką (por. B. Kocowski, op. cit., cz. 2, Wrocław 1962, s. 298), chociaż trudno dokładnie określić czas jego wcielenia do niej. Nastąpiło to zapewne przed lub w czasie II wojny światowej, bowiem wolumin posiada XX-wieczny eklibris seminaryjnej księżnicy pelplińskiej.

¹³ Wg M. Strutyńskiej, op. cit., s. 328 kolekcja inkunabułów dawnego opactwa cysterskiego w Pelplinie liczy obecnie 90 poz. Dla porównania w kilku bibliotekach Węgier i Słowacji zachowało się 56 inkunabułów pochodzących z dawnej biblioteki kartuzów w Lechnicy na Spiszu (*Cartusia Vallis S. Antonii*) por. A. Fodor, *Die Bibliothek der Karthause Lechnitz in der Zips vor 1500. Geschichte und Buchbestandsrekonstruktion*, [w:] *Armarium. Studia ex historia scripturae librorum et ephemeridum*, Hrsg. Laszlo Mezey, Budapest 1976, s. 49—70; R. Witkowski, *The Two Medieval Charterhouses in Zips and their Libraries*, [w:] *The Mystical Tradition and the Carthusians*, vol. 10, *Analecta Cartusiana* 1996, 130, s. 45—70. Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego przechowuje do dzisiaj 58 inkunabułów z nie istniejącego od czasów reformacji księgozbioru klasztorowego kartuzów legnickich — por. B. Kocowski, op. cit., s. XXVI, oraz wykaz proveniencji: cz. 2, s. 275, cz. 3, Wrocław 1977, s. 85; R. Witkowski, *Próba rekonstrukcji biblioteki kartuzji „Passionis Christi”*

Trudno ustalić, jaka była rzeczywista liczba kartuskich inkunabułów na przestrzeni wieków. Do dzisiaj, jak już wzmiankowano, zachowała się niemal połowa dawnego księgozbioru kaszubskiej ksiąźnicy, ale nie można wprost ustalić, iż takie same proporcje odnoszą się do omawianego fragmentu. XVIII-wieczny katalog sporządzony przez jednego z ostatnich przeorów kartuzji — Józefa Milkaua (zm. 1778), rejestrując poszczególne dzieła, nie podaje niestety, dat ich wydań, więc źródło to nie daje nam w tym względzie żadnych wskazówek¹⁴. Niemniej jednak liczne archiwalia, spisane głównie przez jednego z najwybitniejszych przeorów „Raju Maryi” — Jerzego Schwengla (1697–1766), które w liczbie kilkudziesięciu woluminów przechowywane są w kilku bibliotekach kraju i zagranicą¹⁵, dostarczają nam sporo informacji o dzisiaj już nie istniejących m.in. XV-wiecznych drukach, znajdujących się w monasterze jeszcze w połowie XVIII w.¹⁶

W świetle tych danych można sądzić, iż zasób inkunabułów był niegdyś o wiele większy, zaś w ciągu lat klęsk i niepokojów doznał znacznej degradacji. Nie bez znaczenia dla losów księgozbioru były zarówno inkorporacja klasztoru do cystersów oliwskich w XVI w., jak i wojny szwedzkie¹⁷. Pewna część woluminów uległa rozproszeniu i świadomym konfiskatom już po zniesieniu kartuzji¹⁸. W czasie, zanim kolekcje klasztorne — a w tym i kartuska, zgodnie z rozporządzeniami pruskimi trafiły do Pelplina, Królewca i Berlina, czas jakiś leżały na ogół bez opieki w słabo strzeżonych budynkach klasztornych, narażone na niszczycielskie siły przyrody (wilgoć, ogień) i grabieże. W 1836 roku na Pomorze przybył komisarz ministerialny dr Moritz Eduard Pinder, który lustrując klasztorne biblioteki, nie omijając rzecz jasna kartuskiej, wybrał

w Legnicy, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, pod red. A. Pobóg-Lenartowicz i M. Derwicha, Opole 1995, s. 93–105.

¹⁴ O katalogu zob. K. Nierzwicki, *Warsztat bibliotekarski*, s. 77–86.

¹⁵ Zob. P. Czaplewski, *O rękopisach o. Jerzego Schwengla w British Museum w Londynie*, *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu* I, 1908–1910, s. 255, 256; R. Witkowski, *Cisterciensia w zbiorach archiwalnych Georga Schwengla przeora kartuzji kaszubskiej*, *Nasza Przeszłość* 83, 1994, s. 309–311.

¹⁶ Por. G. Schwengel, *Apparatus ad annales Cartusiae Paradisi B.M.V.*, Pars II, *Analecta Cartusiana*, 1982, 90, 10 (dalej G. Schwengel, *Apparatus II* lub *D*); tenże, *Apparatus ad annales Cartusiae B.M.V.*, t. I: 1380–1521 (Archiwum Diecezji Pelplińskiej. *Monastica*, *Kartuzy* V, 4) (dalej Pelplin I); tenże, *Apparatus ad annales Cartusiae Paradisi B.M.V.*, t. IV : 1589–1645 i t. V: 1645–1760 (Bibl. Gdańska PAN ms 1311 i 1312) (dalej Gdańsk IV lub V).

¹⁷ Por. P. Czaplewski, op. cit., s. 65; Cz. Pilichowski, *Z dziejów szwedzkich zaborów bibliotek i archiwów polskich w XVII i XVIII wieku*, *Rocznik Gdański* 17/18, 1958–1959 (druk 1960), s. 132, 138; tenże, *Straty bibliotek i archiwów podczas szwedzkiego „potopu” 1655–1660*, [w:] *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655–1660*, t. 2: *Rozprawy*, Warszawa 1957, s. 455, 464; T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki*, s. 25–26, *Das Schicksal*, s. 131–132; K. Nierzwicki, *Warsztat bibliotekarski*, s. 73–74.

¹⁸ Zob. m.in. T. Glemma, *Biblioteka Biskupstwa Chełmińskiego w Pelplinie*, [w:] *Biblioteki wielkopolskie i pomorskie*, red. S. Wierczyński, Poznań 1929, s. 290–291, 293; T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki*, s. 32–34, *Das Schicksal*, s. 119–141 i inne.

z nich niemal 14 tysięcy najcenniejszych woluminów, w tym również inkunabuły, które zasiliły Bibliotekę Królewską w Berlinie. Wszystkiego dopełniła nieumiejtęnie przygotowana i źle przeprowadzona akcja transportowa, podczas której także sporo dzieł zaginęło¹⁹. Do Pelplina zatem trafiły kolekcje zdziesiątkowane i na ogół nie zinwentaryzowane.

Książnica pelplińska w ciągu kilku dziesięcioleci XIX i początków XX wieku również nie dawała gwarancji pełnego bezpieczeństwa zasobu. Dostęp do księgozbioru mieli wprawdzie tylko księża profesorowie i alumni seminarium duchownego²⁰, ale nie wiadomo jak bardzo przestrzegano ówczesnych nakazów. Kolejnych straszliwych klęsk doznała biblioteka w czasie II wojny światowej, kiedy to utracono sporą część zbiorów, w tym zapewne również kartuskich²¹. Zaginęły wówczas przede wszystkim dzieła wielkiej rzadkości i najstarsze, co nasuwa podejrzenie, iż wybrano je w sposób celowy. Wydaje się zatem wielce prawdopodobne, że przechowują je do dzisiaj któreś z bibliotek niemieckich²².

W badaniach kolekcji inkunabułów niezwykle istotne jest dla określenia jej pozycji ustalenie najstarszych, a przy tym i niejednokrotnie najcenniejszych produktów typografii XV-wiecznej, przechowywanych w analizowanym księgozbiorze. W przypadku książki kartuskiej dziełem chronologicznie najwcześniejszym jest *Manuale confessorum* wiedeńskiego profesora Jana Nidera, które wyszło spod prasy jednego z pierwszych drukarzy kolońskich – Ulryka Zella²³.

¹⁹ Zob. P. P. Gach, *Mienie polskich zakonów i jego losy w XIX wieku*, Rzym 1979, s. 73; por. również wspomnienie pośmiertne ks. Ignacego Ograbiszewskiego o ks. Szczepanie Kellerze – który jako dziecko pielgrzymował do klasztoru kartuskiego również w okresie po jego zniesieniu, kiedy rozparcelowywano bibliotekę klasztorną: „Częściej też towarzyszył matce na pielgrzymkach do pobliskiego klasztoru kartuzyńskiego w Kartuzach, i gdy po zniesieniu tego klasztoru drogocenną bibliotekę przewożono na drabnych wozach do Królewca i Berlina, mały Szczepan już wtenczas porozpruszane lub spadłe z wozów karty książek skrzętnie zbierał i w domu przy kominku przy drzazdze sylabizował...” [I. Ograbiszewski], *X. Szczepan Keller. Wspomnienie pośmiertne*, Pielgrzym 1872, 44, s. 346; zob. także. B. Szynkiewicz, *Książd Szczepan Keller – redaktor „Pielgrzyma” i „Zbioru pieśni nabożnych”* SP 1994, 21 i 22, s. 323.

²⁰ F. Pelpliński (Manthey), *Sto lat Seminarium Duchownego w Pelplinie*, cz. I, Orędownik Diecezji Chełmińskiej 1948, 4, s. 458.

²¹ W świetle badań A. Kaweckiej-Gryczowej, która przewodziła ekipie opracowującej pelplińskie inkunabuły dla potrzeb Centralnego Katalogu, straty wojenne w zasobie pelplińskim są znaczne i wynoszą około 140 pozycji, czyli niewiele mniej niż 1/4 obecnego stanu (543 jednostki bibliograficzne). Por. również M. Strutyńska, op. cit., s. 325. Jeśli tymi proporcjami mierzyć przedwojenny zasób kartuzjanów, to ich liczba mogła oscylować wówczas w okolicach 100 pozycji, choć oczywiście teza ta może pozostawać jedynie w sferze przypuszczeń.

²² A. Kawecka-Gryczowa, *Wstęp*, [w:] IP, s. XXXII.

²³ Poz. 58; por. C. Severin, *Ulrich Zells deutschsprachige Drucke*, [w:] tenże, *Studien zum Kölner Frühdruck. Gesammelte Beiträge 1955–1985*, Köln 1985, s. 195–207; tenże, *Ulrich Zell als Geschäftsmann*, [w:] tamże, s. 208–232; F. Geldner, *Die deutschen Inkunabeldrucker. Ein Handbuch der deutschen Buchdrucker des XV. Jahrhunderts*, Bd. 1, Stuttgart 1968, s. 87–89; J. Benzing, *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im Deutschen Sprachgebiet*, Wiesbaden 1963 (Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen. Begründet von Carl Wehmer, hrsg. von W. Bauhius, Bd. 12), s. 219.

Warsztat Zella w naszym zasobie reprezentowany jest jeszcze czterema innymi drukami tłoczonymi również w pierwszych latach siódmej dekady XV w.²⁴ Z wczesnych produktów warte odnotowania są także dzieła: strassburskich oficyn Henryka Eggesteina²⁵ i Jana Mentelina²⁶ oraz mogunckiego mistrza Piotra Schöffera²⁷, działającego wspólnie z Janem Fustem, który był następcą i kontynuatorem dzieła Jana Gutenberga, a także wielu innych warsztatów²⁸. Ogółem zarejestrowano 27 pozycji, które opuściły drukarnie w latach siedemdziesiątych XV stulecia. Chronologia pozostałej części zespołu kształtuje się w sposób zróżnicowany. Przeważają dzieła tłoczone w latach 80. (34 poz.), a dalej w kolejności w 90. (21 poz.). Kilka druków opublikowano w roku 1500.

Rangę księgozbioru w szczególny sposób podnosi również posiadanie w nim dzieł unikatowych i rzadkich, występujących w jednym bądź najwyżej kilku egzemplarzach w skali kraju. W świetle danych zestawionych w *Incunabula Poloniae* – jakkolwiek ze świadomością niezupełnej kompletności tego katalogu²⁹ – w kartuskiej kolekcji znajduje się aż 9 pozycji unikatowych, notowanych jedynie w bibliotece pelplińskiej³⁰. Wśród nich znajduje się m.in. wspomniany najstarszy druk Zella³¹. Ten sam warsztat opuściło inne rzadkie dzieło – *Commentum super novam Logicam Aristotelis* uczonego scholastyka kolońskiego Gerardusa de Harderwyck³². Kolejne cymelia to *Confesiones* św. Augustyna z działającej w Kolonii tłoczni Bartholomaeusa de Unkel³³, odrobinę zdefektowana dwutomowa *Biblia* w kolońskiej edycji Mikołaja Götza³⁴, czy wreszcie Konrada de Brundelsheim *Sermones de sanctis* z 1477 roku wydane w Deventer u Ryszarda Pafraeta³⁵. Pośród owych 9 pozycji są dwa druki odnotowane w *Incunabula Poloniae*, będące nie tylko unikatami w skali krajowej, ale również nie zarejestrowane w żadnym z wielkich zagranicznych wydawnictw źródłowych. Są to *Sequentie et hymni per totum annum* wydane u kolońskiego impresora Henryka Quentella w 1500 roku³⁶

²⁴ Poz. 54, 56, 57.

²⁵ Poz. 33; F. Geldner, op. cit., s. 60–62.

²⁶ Poz. 61; F. Geldner, op. cit., s. 55–59.

²⁷ Poz. 43; zob. F. Geldner, op. cit., 30–39; J. Benzing, op. cit., s. 296.

²⁸ Druki wytłoczone do połowy lat 70. XV w. – zob. oprócz wymienionych poz. 08, 10, 50, 72, 75, 85.

²⁹ Zob. A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., s. XXIX.

³⁰ Poz. 07, 13, 22, 24, 26, 32, 35, 58, 78.

³¹ Poz. 58.

³² Poz. 35.

³³ Poz. 07; F. Geldner, op. cit., s. 96–98.

³⁴ Poz. 13; F. Geldner, op. cit., s. 94–95.

³⁵ Poz. 26.

³⁶ Poz. 78; C. Severin, *Heinrich Quentel auf Reisen (1482/83)*, [w:] tenże, op. cit., s. 233–240; F. Geldner, op. cit., Bd. 1, s. 100.

oraz tłoczone zapewne u Govaerta Baca w Antwerpii *Evangelia et Epistolae* z 1494 roku³⁷.

Mapa ośrodków drukarskich XV w., którą można wykreślić na podstawie kartuskiej kolekcji, obejmuje przede wszystkim Niemcy. Tutaj odnotowano prace aż z 13 ośrodków wydawniczych, w których ogółem wyszły 72 druki zarejestrowane w umieszczonym na końcu niniejszej publikacji katalogu. Stanowi to bez mała 90% całości zasobu. Pozostałe oficyny europejskie rozlokowane są w Szwajcarii (Bazylea), Włoszech (Wenecja), Niderlandach (Antwerpia i Deventer) i Szwecji (Gripsholm).

Niemieckie drukarstwo, w XV wieku obok włoskiego najsilniejsze w Europie, nie bez powodu ma w naszym zespole tak silną reprezentację. Generalnie jest faktem bezspornym, iż książka z oficyn typograficznych Niemiec płynęła do naszego kraju szerokim strumieniem. Ponadto kartuzja kaszubska przez niemal 450 lat istnienia należała kolejno do trzech prowincji niemieckich³⁸, „sąsiadując” dzięki temu ze wspaniałymi monasterami, m.in. w Kolonii, Strassburgu, Roermond, Hildesheim, Mauerbach czy Aggsbach. Z kartuzji tych na Kaszuby przybywali liczni bracia i ojcowie, których dobytek stanowiły m.in. książki³⁹.

Wśród ośrodków niemieckich, w których tłoczone były inkunabuły kartuskie, prym wiodą takie miasta jak: Strassburg — 10 drukarzy, u których ukazały się 22 druki, Kolonia — 4 drukarzy i 18 dzieł i Norymberga również z 4 impresorami i 15 drukami. Pozostałe miasta niemieckie to Lubeka (trzech drukarzy i trzy dzieła), Spira (jeden warsztat z trzema książkami), Ulm, Augsburg i Hagenau (każde z miast z jednym typografem i dwoma drukami). Miasta z jedną drukarnią i pojedynczym dziełem to Fryburg Bryzgowijski, Rostoka, Heidelberg, Moguncja i Tybinga⁴⁰.

Spśród niemieckich pras najliczniej reprezentowana jest norymberska oficyna Antoniego Kobergera⁴¹, którego adres wydawniczy widnieje na 13 drukach. Napływ produktów tego impresora na polski rynek znajdował m.in. ujście poprzez filie zakładane przez Kobergera na naszych ziemiach. Druki tego wielkiego przedsiębiorcy stanowią niemal 100% całej produkcji wydawniczej Norymbergi zachowanej w naszym zespole. Kolejna tłocznia to strassburski zakład Jerzego Husnera⁴² z pięcioma drukami oraz wspomniany już koloński

³⁷ Poz. 32; por. Govaert Bac, [w:] *Inventaris van Incunabeln gedrukt te Antwerpen 1481—1500*, Antwerpen 1982, s. 73—81 — gdzie pozycja ta nie została odnotowana.

³⁸ 1382—1412 — prowincja górnoniemiecka (Alemannie Superioris), 1412—1581 — prowincja saska (Saxoniae), 1589—1677 — prowincja reńska (Rheni), 1677—1826 prowincja górnoniemiecka (Alem. Sup.) — cyt. za P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 237.

³⁹ Por. P. Czaplewski, *Stosunki narodowościowe w kartuzji pomorskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa 75-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1952, s. 15—34; zob. również fragment niniejszego artykułu dotyczący proveniencji.

⁴⁰ Zob. zestawienie drukarzy wg miejscowości na końcu niniejszej publikacji.

⁴¹ F. Geldner, op. cit., Bd. 1, s. 162—167.

⁴² F. Geldner, op. cit., Bd. 1, s. 65—66; J. Benzing, op. cit., s. 410.

warsztat Zella, gdzie opublikowano również pięć dzieł. Oprócz Zella wiele innych warsztatów kolońskich ma w naszym zbiorze inkunabułów swą egzemplifikację. Dość wspomnieć tutaj typografie Konrada Wintera (3 poz.) czy Jana Koelhoffa (3 poz.).

Produkcja szwajcarskich oficyn ma swe odzwierciedlenie w postaci dzieł z trzech tłoczni bazylejskich, z których pięć prac odbito u Mikołaja Kesslera⁴³, trzy zaś u jednego z najwybitniejszych typografów Aten Raurackich Jana Amerbacha⁴⁴.

Skromnie również prezentuje się w omawianym zespole dorobek XV-wiecznych drukarni Italii. Tutaj cztery książki mają wenecki adres wydawniczy, z czego dwie przypadają na oficynę działającego w latach 1478–1481 Leonarda Wilda⁴⁵ i po jednym na Andreasa Calabrensisa oraz głównego przedsiębiorcę Wenecji, celującego w produkcji książki prawniczej – Baptiste de Tortis⁴⁶. Brak innych przykładów włoskiej produkcji wydawniczej, szeroko przecież rozpowszechnionej na ziemiach polskich⁴⁷, potwierdza tezę, iż niemały procent dzieł znalazł się w kartuzji dzięki kontaktom zakonników „Raju Maryi” w obrębie wspomnianych prowincji niemieckich, do których należała Kartuzja Kaszubska.

Spuścizna niderlandzkiej typografii obecna jest wśród kartuskich inkunabułów jedynie w postaci wspomnianych już dwóch książek, które wyszły w antweperskiej tłoczni Govaerta Baca oraz w Deventer u Ryszarda Pafraeta⁴⁸.

Ostatnim krajem, który znalazł się na mapie ośrodków drukarskich Europy odnotowanych w naszej kolekcji, jest Szwecja. Tutaj w oficynie funkcjonującej od 1496 roku przy kartuskim klasztorze „Pax Mariae” koło Gripsholm⁴⁹, będącym niejako filią „Raju Maryi”, wyszedł jedyny znany druk tego warsztatu: *Psalterium Beatae Mariae* dominikanina Alanusa de Rupe, który był zapewne podarunkiem filii dla klasztoru macierzystego pod Gdańskiem⁵⁰.

⁴³ F. Geldner, op. cit., Bd. 1, s. 121–122; J. Benzing, op. cit., s. 29.

⁴⁴ F. Geldner, op. cit., Bd. 1, s. 118–120; J. Benzing, op. cit., s. 29.

⁴⁵ *Clavis typographorum librorumque Italiae 1465–1600*, ed G. Borsari, t. I, Aureliae Aquensis [Baden–Baden] 1980, s. 28; F. Geldner, op. cit., Bd. 2, s. 82.

⁴⁶ Są to *Decretales* papieża Grzegorza IX zob. poz. 39; F. Ascarelli, *La tipografia cinquecentina Italiana*, Firenze 1953, s. 170.

⁴⁷ Por. zestawienia sporządzone przez A. Gryczową, które wskazują na niemal równy udział zarówno ośrodków włoskich, jak i niemieckich w produkcji inkunabułów przechowywanych obecnie w bibliotekach polskich – A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., s. XXXVII.

⁴⁸ Por. F. Geldner, op. cit., Bd. 2, Stuttgart 1970, s. 334–336; *Le cinquieme centenaire de l'imprimerie dans les anciens Pays-Bas. Catalogue*, Bruxelles 1973, s. 307–309, 466–467.

⁴⁹ I. Collijn, *Kartusianerklostret Mariefred vid Gripsholm och dess bibliotek*, Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksvesen 1935, 22, s. 163–166.

⁵⁰ Poz. 77 – por. rozważania T. Borawskiej, *Kilka uwag*, s. 84–85.

Ogółem inkunabuły będące niegdyś w posiadaniu kartuzów kaszubskich są dziełem 45 warsztatów rozlokowanych w 18 miastach na terenach czterech wspomnianych krajów XV-wiecznej Europy.

Cechą wspólną wszystkich zarejestrowanych najwcześniejszych produktów sztuki typograficznej jest język dzieł – łacina⁵¹. Kwestia ta wydaje się zrozumiała, bowiem dopiero wraz z Reformacją pojawi się potrzeba publikacji szczególnie piśmiennictwa religijnego w językach narodowych.

Nie tak już jednostronnie prezentuje się omawiany zbiór inkunabułów pod względem struktury tematycznej zawartego w nim piśmiennictwa, chociaż zdecydowanie dominują dzieła religijne. W odniesieniu do kolekcji klasztor-nych jest to kwestia nie wymagająca szczególnych uzasadnień, tym bardziej, kiedy mamy do czynienia ze ściśle kontemplacyjnym zakonem kartuzów, którego normy życia regulowały najsurowsze przepisy, nakładające na zakonników obowiązek ascetycznej postawy, przy jednoczesnym wymogu duchowego rozwoju, opartego m.in. na lekturze odpowiedniego zestawu literatury.

Największą część spośród inkunabułów stanowią dzieła zarejestrowane we wspomnianym XVIII-wiecznym katalogu w dziale *Concionatores*. Takich pozycji zachowało się 27⁵². Literatura kaznodziejska w zbiorach klasztoru kontem-placyjnego, nie podejmującego żadnej działalności duszpasterskiej mogłaby budzić pewne zdziwienie. Należy jednak pamiętać, iż oprócz prostych homilii przeznaczonych dla ludu, średniowieczne *Sermones*, mające nieco odmienny od nich charakter⁵³, przyjmowały często postać kazań synodalnych i mów uniwersyteckich, stanowiąc w dużej części znacznie rozbudowane traktaty, w których podejmowano niejednokrotnie najistotniejsze zagadnienia teologiczne, filozoficzne i moralne. Stanowiły one zatem nie tylko pomoc w działalności duszpasterskiej, ale okazywały się przydatne również zakonnikom nie uprawia-jącym takiej posługi. Ich lektura dawała asumpt do rozmyślań i kontemplacji, służąc jednocześnie jako nieocenione źródło wiedzy, zwłaszcza kiedy autorami byli tacy myśliciele jak św. Bonawentura⁵⁴, cysters Konrad z Brundelsheim

⁵¹ Jedynym dziełem nielacińskim jest *Biblia in dialecto Germaniae inferioris* wydana w Lubece w 1494 r. – por. poz. 16.

⁵² Por. zestawienie zapisów w katalogu Milkaua odpowiadających poszczególnym pozycjom inkunabułów umieszczone na końcu niniejszej publikacji.

⁵³ Por. na temat struktury średniowiecznych *Sermones* interesujące studium J. Wolnego, *Łaciński zbiór kazań Peregryna z Opola i ich związek z tzw. Kazaniami gnieźnieńskimi*, [w:] *Średniowiecze. Studia o kulturze*, Warszawa 1961, s. 220, 176–179; zob. także S. Wielgus, *Obca literatura biblijna w średniowiecznej Polsce*, Lublin 1990, s. 16–17.

⁵⁴ Poz. 18; W. Dettloff, *Bonaventura*, [w:] *Theologische Realenzyklopädie*, Bd. VII, Berlin, New York, 1981, s. 48–55 (dalej TRE); B. de Armellada, *Bonaventura*, [w:] *Lexicon für Theologie un Kirche*, Bd. 2, Begr. V. M. Buchberger, Hrsg. W. Kasper, Freiburg [et al.] 1994, szp. 570–572 (dalej LTK).

zwany „Soccus”⁵⁵, norymberski dominikanin Jan Herolt⁵⁶ czy popularny Meffret ze swym zbiorem *Hortulus reginae*⁵⁷. Z innych znanych autorytetów w dziedzinie kaznodziejstwa dostępni zakonnikom „Raju Maryi” byli: św. Bernard z Clairvaux z tłoczonymi w 1481 roku w Roztoce *Sermones super Cantica Canticorum*⁵⁸, Wincenty Ferrerius — autor dużego trzypięciotomowego zbioru *Sermones de tempore et de sanctis*⁵⁹, Leonardus de Utino⁶⁰ oraz znany kaznodzieja ze szkoły św. Bernarda ze Sieny — Robert Caracciolus⁶¹. Nie spotykamy natomiast w naszym zasobie — zgodnie z przewidywaniem — żadnych prac z zakresu teorii kaznodziejstwa ani licznych przecież wówczas zbiorów przykładów i legend, które stanowiły niezbędny surowiec do konstruowania średniowiecznej homilii.

Dość znaczną część w zachowanym fragmencie inkunabułów wypełniają prace Ojców i Doktorów Kościoła. Tutaj zachowało się 13 tytułów. Listę otwiera trzypięciotomowy zbiór dzieł pierwszego łacińskiego Ojca Kościoła — św. Ambrożego⁶², kolejno mamy słynne *Confesiones* św. Augustyna⁶³, najobszerniejsze dzieło papieża Grzegorza Wielkiego — *Moralia seu Expositio in Job* w dwóch wydaniach⁶⁴ czy wreszcie pisma jednego z najwybitniejszych teologów okresu pełnego rozkwitu scholastyki — Tomasza z Akwinu, a wśród nich czterotomowe *Scriptum super IV libros Sententiarum* i najdojrzała z jego prac — trzypięciotomowa *Summa theologia*⁶⁵.

Szeroka jest także rozpiętość literatury w dziale teologii spekulatywnej⁶⁶. Tutaj na szczególną uwagę zasługuje najsłynniejszy i najbardziej rozpowszechniony scholastyczny zbiór sentencji, który stał się podstawą dla wykładów teologii w całym późniejszym średniowieczu — mianowicie *Libri IV Sententiarum*

⁵⁵ Poz. 26; R. Bauerreiss, *Konrad v. Brundelsheim*, [w:] *Lexicon für Theologie und Kirche*, Begr. v. M. Buchberger, Hrsg. J. Höfer u. K. Rahner, Bd. 6, Freiburg im Breisgau 1986, szp. 462 (dalej LThK).

⁵⁶ Poz. 45; G. Gieraths, *Herolt Johannes*, [w:] LThK, Bd. 5, szp. 267–268; I. W. Frank, *Herolt Johannes*, [w:] LTK, Bd. 5, Freiburg [et al.] 1996, szp. 16.

⁵⁷ Poz. 55.

⁵⁸ Poz. 12; J. Leclercq, *Bernhard von Clairvaux*, [w:] TRE, Bd. V, Berlin, New York 1980, s. 644–651; zob. również U. Altmann, *Buchdruck in Rostock 1476*, Rostock 1976, s. 20.

⁵⁹ Poz. 86; G. Gieraths, *Vinzenz Ferrer*, [w:] LThK, Bd. 10, szp. 798–800.

⁶⁰ Poz. 50; E. Filthaut, *Leonard v. Udine (de Utino)*, [w:] LThK, Bd. 6, szp. 967.

⁶¹ Poz. 23, 24; W. Forster, *Caracciolo Roberto*, [w:] LTK, Bd. 2, Freiburg [et al.] 1994, szp. 939.

⁶² Poz. 02; H. von Campenhausen, *Ojcowie Kościoła*, Warszawa 1967, s. 258–294; E. Dassmann, *Ambrosius von Mailand*, [w:] TRE, Bd. II, Berlin, New York 1978, s. 362–386.

⁶³ Poz. 08; H. von Campenhausen, op. cit., s. 343–427; A. Schindler, *Augustin*, [w:] TRE, Bd. IV, Berlin, New York 1979, s. 646–698.

⁶⁴ Poz. 37, 38; R. A. Marcus, *Gregor I, der Große*, [w:] TRE, Bd. XIV, Berlin, New York 1985, s. 135–145.

⁶⁵ Poz. 81, 82.

⁶⁶ Spośród inkunabułów zachowało się 11 dzieł.

Piotra Lombarda⁶⁷. Biblioteka zawierała również inkunabuły z szeregiem wyciągów, konkordancji i objaśnień sporządzonych z dzieła Lombarda. Wymienić tu można *Quaestiones in IV libros Sententiarum* autorstwa franciszkanina Dunsza Szkota ze szkoły oksfordzkiej, będące jednym z największych jego dzieł⁶⁸, pisma jego najwierniejszego ucznia Piotra de Aquila zwanego „Scotellus”⁶⁹, czy wreszcie wielki, wymieniony wyżej, komentarz do *Sentencji* autorstwa Akwinaty. W dziale tym bibliotekarz zanotował również woluminy zawierające twórczość Wilhelma Duranda⁷⁰ i dominikanina Jana Nidera⁷¹.

Fragment grupujący dzieła z zakresu teologii mistycznej i ascetycznej – będący największym działem biblioteki – reprezentowany jest ośmioma inkunabułami. Spośród nich zwraca uwagę wielka czterotomowa edycja pism jednego z czołowych myślicieli epoki, filozofa, teologa, mistyka i kaznodziei paryskiego, kanclerza tamtejszego Uniwersytetu Jana Gersona (zm. 1429)⁷². Oprócz niego wspomnianą grupę reprezentują m.in. profesor filozofii i teologii w Tybindze Gabriel Biel⁷³, uczeń Akademii Krakowskiej, profesor teologii w Pradze, Paryżu i Heidelbergu Mateusz z Krakowa⁷⁴, wzmiankowany już Jan Nider⁷⁵ oraz dominikanin Alanus de Rupe z dziełem *Psalterium Beatae Mariae Virginis*⁷⁶.

Spośród zachowanych druków XV w. niemało miejsca zajmuje piśmiennictwo egzegetyczne, zdominowane przez edycje *Biblii* oraz komentarze do niej. Szczególnie warta odnotowania jest czterotomowa *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra* wydana w norymberskiej firmie Kobergera⁷⁷.

Z dziedziny prawa kanonicznego i cywilnego w zbiorze inkunabułów zachowało się osiem prac, głównie autorstwa papieża Bonifacego VIII⁷⁸,

⁶⁷ Poz. 69, 70; L. Hödl, *Petrus Lombardus*, [w:] TRE, Bd. XXVI, Berlin, New York 1996, s. 296–303.

⁶⁸ Poz. 28; W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, t. 1, *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Warszawa 1990, s. 282–286.

⁶⁹ Poz. 65; V. Heynck, *Petrus v. Aquila*, [w:] LThK, Bd. 8, szp. 347–348.

⁷⁰ Poz. 30 – jego dzieło *Rationale divinatorum officiorum* było podręcznikiem liturgiki opracowanym dla kapłanów diecezji ze stolicą w Meaux, której był biskupem – por. A. M. Stickler, *Durandus v. Mende*, [w:] LThK, Bd. 3, szp. 611; S. Haering, *Durandus v. Mende*, [w:] LTK, Bd. 3, Freiburg [et al.] 1995, szp. 411.

⁷¹ Poz. 58; P. Beck, *Nider Johannes*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 23, Berlin 1970, s. 641–646; H. Fischer, *Johannes Nider*, [w:] LThK, Bd. 5, szp. 1066–1067.

⁷² Poz. 36; M. Bauer, *Johannes Charlier Gerson*, [w:] LTK, Bd. 5, Freiburg [et al.] 1996, szp. 909–910.

⁷³ Poz. 17; F. Stegmüller, *Biel Gabriel*, [w:] LThK, Bd. 2, szp. 454–455; E. Gatz, *Biel Gabriel*, [w:] LTK, Bd. 2, Freiburg [et al.] 1994, szp. 437.

⁷⁴ Poz. 54; G. Kreutzer, *Matthäus v. Krakau*, [w:] LTK, Bd. 6, Freiburg [et al.] 1997, szp. 1484–1485.

⁷⁵ Poz. 56, 57.

⁷⁶ Poz. 77 – zob. przypis 49; E. Filthaut, *Alanus de Rupe*, [w:] LThK, Bd. 1, szp. 266.

⁷⁷ Poz. 15.

⁷⁸ Poz. 19; L. Vones, *Bonifatius VIII*, [w:] LTK, Bd. 2, Freiburg [et al.] 1994, 579–581.

Klemensa V⁷⁹ czy Grzegorza IX⁸⁰. Są tutaj również dzieła z dorobku dominikanina Bartłomieja de S. Concordio⁸¹, bolońskiego profesora Jana Calderinusa⁸² czy wreszcie jednego z najśłynniejszych i największych kanonistów średniowiecza, Mikołaja de Tudeschis, zwanego także Panormitanus⁸³. Pośród tego zbioru odnajdujemy *Margarita decreti seu tabula Martiniana*⁸⁴ (wyd. 1486 r.) – dzieło Marcina Polaka (z Opawy), niemal tak popularne, jak jego *Kronika papieży i cesarzy (Chronicon pontificium et imperatorum)*, którą biblioteka kartuska posiadała w dwu kodeksach rękopiśmiennych⁸⁵.

Z pozostałych dziedzin piśmiennictwa zachowało się zaledwie po jednym lub dwóch drukach. Filozofia jest obecna m.in. pracą Gerarda de Harderwyck *Commentum super novam Logicam Aristotelis*⁸⁶, zaś historiografia kościelna bodaj najważniejszą uniwersalną kroniką średniowiecza *Speculum historiale* francuskiego dominikanina Wincentego Bellovacensis (z Beauvais)⁸⁷ oraz w wielkim kompendium historycznym *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* Bedy Czcigodnego (Venerabilis)⁸⁸. Dział *Poetae, Gramatici et Vocabularii*, pierwotnie skupiający w sobie przeszło 100 tytułów popularnych w Europie poetów, pisarzy i gramatyków, w zespole inkunabułów reprezentowany jest jedynie dziełem *Vocabularius Breviloquus* wybitnego grezysty i hebraisty Jana Reuchlina w dwu edycjach⁸⁹.

Z przyczyn oczywistych, mnisi kaszubszy celowali w gromadzeniu dzieł dotyczących zakonu kartuskiego oraz twórczości najśłynniejszych kartuzów. W opisywanym zasobie mamy skrótkowo opracowaną historię kartuzów omówioną na tle dziejów świata, zawartą w sporządzonej z wielkim rozmachem pracy *Fasciculus temporum* jednego z najwybitniejszych pisarzy kartuskich doby

⁷⁹ Poz. 25; A. Kiesewetter, *Clemens V*, [w:] LTK, Bd. 2, Freiburg [et al.] 1994, szp. 1221.

⁸⁰ Poz. 39; T. Kölzer, *Gregor IX*, [w:] LTK, Bd. 4, Freiburg [et al.] 1995, szp. 1019.

⁸¹ Poz. 08; V. Tenge-Volf, *Bartholomäus v. Pisa (de San Concordio)*, [w:] LTK, Bd. 2, Freiburg [et al.] 1994, szp. 44.

⁸² Poz. 22.

⁸³ Poz. 60; I. Riedel-Spangenberg, *Nicolaus de Tudeschis*, [w:] *Biographisch – Bibliographisches Kirchenlexikon*, Begr. U. Hrsg v. F. W. Bautz, Bd. VI, Herzberg 1993, szp. 696–701 (dalej BBKL); S. Mayer, *Nicolaus de Tudeschis*, [w:] LThK, Bd. 7, szp. 1000.

⁸⁴ Poz. 53; z bogatej literatury o Marcinie Polaku zob. m.in.: S. Wielgus, *Średniowieczna łacińskojęzyczna biblijstka polska*, Lublin 1992, (Marcin Polak z Opawy) s. 143–144; J. Soszyński, *Kronika Marcina Polaka i jej średniowieczna tradycja rękopiśmienna w Polsce*, Warszawa 1995 (Studia Copernicana 34).

⁸⁵ Egz. 1 = Bibl. Sem. Duch. w Pelplinie: sygn. rkps 189 (147), egz. 2 = Biblioteka Jagiellońska: sygn. rkps Akc. 179/51; por. K. Nierzwicki, *Rękopisy kartuskiego klasztoru...*, poz. 11, 12 (w druku); J. Soszyński, op. cit., passim.

⁸⁶ Poz. 35.

⁸⁷ Poz. 85.

⁸⁸ Poz. 10; H. Vollrath, *Beda Venerabilis*, [w:] LTK, Bd. 2, Freiburg [et al.] 1994, szp. 116–117; *Beda Venerabilis*, [w:] BBKL, Bd. 1, szp. 453–454.

⁸⁹ Poz. 73, 74; *Reuchlin oder Capnio Joh.* [w:] Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*, 6. Ergänzungsband, Hildesheim 1961, szp. 1853–1860.

późnego średniowiecza — Wenera Rolevincka (zm. 1502), osiadłego w kartuzji „Domus Sanctae Barbare” w Kolonii⁹⁰.

Charakterystyka omawianej kolekcji inkunabułów byłaby dalece niepełna, bez podania informacji o cechach indywidualnych poszczególnych woluminów, tzn. o ich oprawie oraz proveniencji.

Spośród produktów kunsztu introligatorskiego⁹¹, na jakie możemy natrafić w zespole pokartuskim, na szczególne wyróżnienie zasługują naturalnie oprawy współczesne drukom. Takich tomów znajduje się w naszym zasobie 25, z czego 19 przypada na wiek XV⁹² oraz 6, które można wydatować na przełom wieków XV i XVI⁹³. Z racji skromnej literatury obejmującej zagadnienia pomorskiego introligatorstwa, nie mamy możliwości przypisania poszczególnych woluminów kartuskich konkretnym warsztatom. Można z dużą dozą prawdopodobieństwa powiedzieć, iż wiele z nich sporządzono w pracowniach położonego nieopodal Gdańska⁹⁴, w którym w ostatnich dziesięcioleciach XV w. działały co najmniej

⁹⁰ Poz. 77; A. Gruys, *Cartusiana. Un instrument heuristique*, T. 1: *Bibliographie générale. Auteurs cartusiens*, Paris 1976, s. 155–157; A. Wienand, *Bedeutende Prioren in der Kölner Kartause (Werner Rolevinck 1425–1465)*, [w:] *Die Kartäuser. Der Orden der schweigenden Mönche*, Hrsg. von M. Zadnikar, Köln 1983, s. 244–245; H. M. Blüm, *Der Kartäuser-Schriftsteller*, [w:] *Die Kartäuser*, s. 369; R. Witkowski, *Zarys dziejów historiografii kartuskiej*, Publikacje Instytutu Historii UAM 5, Scripta Minora 1996, 1, s. 220.

⁹¹ Jest rzeczą powszechnie znaną, iż kartuzi w sposób szczególny troszczyli się o dobrą kondycję księgozbioru, co wyrażało się m.in. w solidnej oprawie poszczególnych woluminów. Okładziny z wielu klasztorów kartuskich wyróżniały się przy tym niejednokrotnie znacznymi walorami artystycznymi, por. m.in. H. Gerig, *Die Kölner Buchbinderwerkstatt „Hl. Barbara” und das Kartäuserkloster St. Barbara zu Köln. Eine einhand- u. siegelkundliche Studie*, [w:] *Mélanges offerts par ses confreres étrangers a Charles Braibant, directeur général des archives de France, président d'honneur du Conseil international des archives*, Bruxelles 1959, s. 175–188; L. Indestege, *Aus der Binderei der ehemaligen Kartause in Scheut bei Brüssel*, Gutenberg—Jahrbuch 1964, s. 350–353; O. Mazal, *Gotische Einbände aus der Kartause Schnals*, Gutenberg—Jahrbuch 1973, s. 423; tenże, *Gotische Einbände mit Grossplattenpressungen aus der Karthause Aggsbach in Niederösterreich*, Gutenberg—Jahrbuch 1972, s. 337–344; tenże, *Gotische Blindstempelnbände aus der Kartause Roermond*, Gutenberg—Jahrbuch 1974, s. 294–302; W. Schonath, *Bemerkenswerte Inkunabeinbände der Klosterbibliothek Dettelbach*, Gutenberg—Jahrbuch 1958, s. 290–291 (*Einbände der Kartause Grünau bei Wertheim*).

⁹² Poz. 07, 08, [11 – 3 wol.], 14, 16, [23, 24 – 1 wol.], 26, 40, 42, 47, 48, 51, [54, 56 – 1 wol.], 57, 58, 64, 68, [72 – 2 wol.], 75.

⁹³ [19, 25 – 1 wol.], [22, 53, 60 – 1 wol.], 35, [47, 66 – 1 wol.], [62, 63 – 1 wol.], 74.

⁹⁴ Zachowała się XV-wieczna oprawa (poz. 75), wykonana na zlecenie Jana Waltera z Chojnicy (o którym dalej) w jednym z warsztatów gdańskich działających tutaj od lat sześćdziesiątych XV w. — tzw. „warsztat I” zob. Katalog inkunabułów, s. 11, 15–17; por. również interesujące rozważania E. Szandorowskiej (*Biblioteka i pracownia introligatorska Braci Wspólnego Życia w Chelmnie. Próba rekonstrukcji*, Rocznik Biblioteki Narodowej 1973, 9, s. 275), która owemu warsztatowi gdańskiemu przypisuje kontakty z pracownią introligatorską Braci Wspólnego Życia z Chelmną (część ich spuścizny przechowywana jest również w Pelplinie). Tezę tę potwierdzałyby porównanie odcisków tłoków z opraw Waltera i Braci; zob. także przypisy 133–135 niniejszej pracy.

trzy warsztaty tego typu⁹⁵, sporą część ksiązek przywieziono zapewne już oprawioną z zagranicy, zaś jakiś fragment uzyskał okładziny na miejscu, w kartuzji. Jedynie to ostatnie stwierdzenie ma swą podstawę źródłową. Z archiwaliów Schwengla oraz z zapiski na jednym z woluminów dowiadujemy się, że w kartuzji w końcu XV w. działali dwaj zakonnicy parający się introligatorstwem. Byli nimi: Jan Waldhauer – prokurator klasztoru (od 1492), który oprowił wymieniony wyżej wokabularz Reuchlina⁹⁶ oraz pochodzący z Malborka Grzegorz Rathe – przeor w latach 1505–1510 – twórca oprawy dzieła Bernardinusa de Bustis *Mariale*⁹⁷.

Niemal 25 woluminów inkunabułów proveniencji kartuskiej posiada XVII-wieczne oprawy pergaminowe na tekturze. Podobnie jak produkty wcześniejsze, są one dziełem mistrzów gdańskich, chociaż znaczna ich część mogła powstać w klasztorze, który od 1625 roku dysponował własnym warsztatem podarowanym mu przez jednego z rzemieślników Gdańska⁹⁸.

Część inkunabułów (19 woluminów) okrywa charakterystyczna dla sporego fragmentu całego księgozbioru kartuskiego oprawa, w jaką zostały one zaopatrzone w połowie XVIII w., kosztem znacznych wydatków pod rządami wielkiego miłośnika książki – Jerzego Schwengla⁹⁹. Na tekturę nałożona jest brunatna skóra ze złotym wyciskiem C P M – *Cartusiae Paradisi Mariae* – umiejscowionym pośrodku zwierciadła górnej okładziny. Grzbiet ma

⁹⁵ Manufakturę introligatorską prowadził w Gdańsku także pierwszy typograf tego miasta Konrad Baumgart; por. *Baumgarten Konrad*, [w:] *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. 4: *Pomorze*, opr. A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, Wrocław 1962, s. 36–37; Z. Nowak, *Początki sztuki drukarskiej na Pomorzu w XV wieku*, Gdańsk 1976, s. 36; o pracownikach introligatorskich XV-wiecznego Gdańska zob. także: O. Günther, *Die Handschriften der Kirchenbibliothek von St. Marien in Danzig*, Bd 1, Danzig 1921 (informacje na ten temat zawarte we wstępie); *Katalog inkunabułów*, s. 15–17; E. Ogonowska, *Oprawy zabytkowe i artystyczne XIII–XIX wieku w zbiorach Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk*, Gdańsk 1993, s. 9; tejsze, *Oprawy książkowe*, [w:] *Aurea Porta Rzeczypospolitej. Sztuka Gdańska od połowy XV do końca XVII wieku. Eseje*, Gdańsk 1997, s. 216.

⁹⁶ Poz. 74; bibliotekarz na pergaminowej karcie ochronnej tego tomu podał nie tylko informacje o darczyńcy (o czym dalej), ale również o introligatorze, zob. G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442; Pelplin I, s. 93; zob. także G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 401; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 58; T. Borawska, *Kilka uwag*, s. 83–84; T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki*, s. 30–31, *Das Schicksal*, s. 137.

⁹⁷ Por. G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442; Pelplin I, s. 105; zob. także G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 385–386, 415; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 58, 235; T. Borawska i H. Rietz, *Losy biblioteki*, s. 31, przypis 55, *Das Schicksal*, s. 137, przypis 53; trudno jednak utożsamiać owo dzieło z tym, które zachowało się do naszych czasów (zob. poz. 21), posiadamy bowiem edycję z roku 1496, zakupu zaś – wg Schwengla – dokonano dwa lata wcześniej (1494) – por. Pelplin I, s. 105.

⁹⁸ Był nim „Petrus Suecus, Catholicus, bibliopega Gedanensis”, który przed śmiercią podarował klasztorowi cały swój warsztat; zob. G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 439; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 66, przypis 106.

⁹⁹ P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 64, 65, przypisy 101, 103.

ozdobiony skromnym złotym ornamentem, na którym umieszczono również na złoto wytłoczony tytuł dzieła.

Większość okładek inkunabułów — podobnie zresztą, jak większość opraw całej kolekcji kartuskiej — zachowała się w stosunkowo dobrym stanie, co pozwala przypuszczać, iż bibliotekarze kartuzji kładli duży nacisk na odpowiednie warunki przechowywania księgozbioru.

Niezwykle istotne dla zobrazowania dziejów i dróg narastania zespołu inkunabułów kartuskich jest ustalenie proveniencji poszczególnych egzemplarzy. Źródłem dla tych informacji są zarówno pozostawione na zachowanych tomach zapiski własnościowe poprzednich właścicieli, jak również — o czym już wspomniano — archiwalia Schwengla, który notki te skrupulatnie przepisywał¹⁰⁰.

Sporą liczbę inkunabułów pozostawił w kartuzji jej przeor w latach 1561–1570 — Jan Spier pochodzący z hrabstwa Schaumburg w Westfalii¹⁰¹. Z jego legatu zachowało się do dzisiaj 11 tytułów w 12 woluminach, z czego 9 pozycji w 11 tomach znajduje się w bibliotece pelplińskiej¹⁰², natomiast dwa dzieła współoprane w Bibliotece PAN w Gdańsku¹⁰³. Jest natomiast rzeczą zastanawiającą, dlaczego ani jednego z tych tomów nie odnotował w swych annałach Schwengel, kiedy tymczasem nawet pojedyncze dary zostały w nich ujęte. Egzemplarze Spiera opatrzone są zwykle notką: *Frater Joannis Spir Prior Mariae Paradisi* i datę 1569. Dar ten został złożony kartuzji w przeddzień opuszczenia jej przez przeora, który w 1570 roku objął taki sam urząd w Hildesheimie. Woluminy pozostawione przez Spiera zawierają inkunabuły wyróżniające się ozdobnym inicjałem wstępnym często dekorowanym bogatą floraturą. Są to na ogół dzieła prawnicze, teologiczne i kaznodziejskie, wśród których można wymienić trzytomową *Summa theologica* św. Tomasza z Akwinu, tłoczoną w 1496 roku u Kobergera w Norymberdze¹⁰⁴, czy też unikatowe w zbiorach polskich *Sermones de timore* Roberta Caracciolusa wydane w Kolonii u Piotra in Altis de Olpe w 1478 roku¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Zebrał je w swoim wielkim historiograficznym dziele *Apparatus ad annales Cartusiae Paradisi B.M.V.* (oryginał tego tomu przechowywany w bibliotece British Museum sygn. 17093), w rozdziale: *Inscriptiones librorum Bibliothecae* s. 442–444; por. również przedruk fototypiczny, tenże, *Apparatus II*, s. 442–444.

¹⁰¹ G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 388; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 236.

¹⁰² Zob. poz. 11, 23, 23, 30, 33, 36, 52, 75, 82. Można również przypuszczać, iż do Spiera należały trzy dodatkowe tomy z czterotomowego wydania dzieł Jana Gersona, z których tylko na tomie drugim widnieje jego notatka — por. poz. 36. Świadczyć o tym mogą nieliczne marginalia, które na wszystkich tomach sporządzono najprawdopodobniej jedną ręką. Oprócz inkunabułów z legatu Spiera pochodzi również jeden rękopis (sygn. Rkps. 192 (117)) — por. K. Nierzwicki, *Rękopisy kartuskiego klasztoru*, (w druku). Z jego daru odnotowano również jedno dzieło XVI-wieczne Pelbarda de Themeswar *Aureum Rosarium* z 1504 roku, zachowane w bibliotece pelplińskiej, niesygnowane, z dawną sygnaturą kartuską C. 79.

¹⁰³ Zob. poz. 41, 44; por. przypis 11.

¹⁰⁴ Poz. 82.

¹⁰⁵ Poz. 24.

Ta ostatnia pozycja, zanim trafiła do rąk Spiera, należała do innego przeora „Raju Maryi” rządzącego w latach 1489–1493 – Mateusza Hovemana¹⁰⁶. W spuściznie Hovemana znalazły się również trzy inne inkunabuły¹⁰⁷, w tym unikatowe, wzmiankowane już kilkakrotnie *Sermones de sanctis* Konrada de Brundelsheim. Schwengel, oprócz wspomnianych, odnotował istnienie jeszcze jednego tomu z jego legatu, do dzisiaj jednak nie zachowanego¹⁰⁸. Wszystkie woluminy Hoveman zakupił w Gdańsku. Mają one oryginalną XV-wieczną oprawę w brunatną skórę na desce ze ślepo tłoczoną dekoracją. Zapiska własnościowa, położona zapewne ręką właściciela, we wszystkich przypadkach znajduje się na wyklejce górnej okładziny.

Bardzo interesująco przedstawia się sprawa zapisu testamentowego, jaki na rzecz kartuzji poczynił wybitny warmianin – profesor uniwersytetu lipskiego, kanonik kapituły fromborskiej – Tomasz Werner z Braniewa¹⁰⁹. Swoją bogatą księgozbiór pozostawił do dyspozycji uniwersytetowi w Lipsku oraz kilku instytucjom kościelnym, z czego dziesięć tomów przeznaczył dla biblioteki kartuzji kaszubskiej¹¹⁰. Do dzisiaj w księżnicy pelplińskiej, w kolekcji pokartuskim, przechowuje się osiem inkunabułów, których tytuły odpowiadałyby zapisowi Wenera¹¹¹. W swym interesującym artykule Teresa Borawska i Henryk

¹⁰⁶ P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 235.

¹⁰⁷ Poz. 23 – zob. G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 443, akapit 19, poz. 26 – zob. tamże, akapit 16, poz. 48 – tamże, akapit 17; zob. również Pelplin I, s. 91–92.

¹⁰⁸ Była to najprawdopodobniej bliżej nie określona pozycja odnotowana u Schwengla pod tytułem *De proprietate apum* – zakupiona w Gdańsku w 1481 r. – zob. G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442–443.

¹⁰⁹ O Wenerze i jego bibliotece zob. m.in. F. Hipler, *Meister Thomas Werner, Domcustos von Ermland und Professor der Theologie in Leipzig*, *Pastoralblatt für die Diözese Ermland* 1885, 17, s. 52–59; I. Collijn, *Die in der Universitätsbibliothek zu Uppsala aufbewahrten Bücher aus dem Besitze des Leipziger Professors und Ermländer Domherr Thomas Werner*, [w:] *Universitati Lipsiensi saecularia quinta diebus XXVIII–XXX mensis Julii A. D. MCMIX celebranti gratulantur Universitatis Upsaliensis Rector et Senatus*, Upsaliae, 1909, s. 9–62; J. Wojtkowski, *Kustosz warmiński – Tomasz Werner z Braniewa (zm. 1498) i jego księgozbiór*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1961, 73, s. 355–375; T. Borawska, H. Rietz, *Die Bibliothek des Leipziger Professors Thomas Werner (gest. 1498) aus Brauensberg in Preußen*, [w:] *Beiträge der Polnischen Stipendiaten der Herzog August Bibliothek zur Philosophie, Geschichte und Philologie*, Hrsg. von Jan Pirożyński, Kraków 1994, s. 93–110; T. Borawska, *Werner Tomasz*, [w:] *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej*, Olsztyn 1996, s. 270–271 i inne.

¹¹⁰ Por. I. Collijn, *Die in der Universitätsbibliothek zu Uppsala*, s. 17, 25–26; J. Wojtkowski, op. cit., s. 365, 369, 375; oprócz zapisu testamentowego Werner w 1482 r. ofiarował kartuzom dzieło zawierające komentarze do św. Tomasza z Akwinu oraz zbiór kazań – por. Pelplin I, s. 91; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 431; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 63.

¹¹¹ W kolejności najpierw zapis z testamentu Wenera, dalej numer pozycji w niniejszym katalogu odpowiadającej temu zapisowi: 1–4: „Opera Nicolai de Lyra super totam Bibliam impressa in quatuor partibus cum textu, additionibus et replicis...” – poz. 15 (t. 1–4); 5–7: „Scriptum b. Thomae super primo [secundo, tertio] libro sententiarum” – poz. 81 (t. 1–3); 8: „Scripta b. Thomae super 4 librōs sententiarum ad Hanibaldum, et conflatus Francisci Maronis super sententias in uno volumine” – poz. 83.

Rietz identyfikują je jako „wernerowskie”¹¹², co nie wydaje się mieć w świetle dostępnych mi źródeł w pełni uzasadnienia. Można przypuszczać, iż istotnie, cztery z nich należały pierwotnie do Wenera¹¹³, natomiast czterotomowa *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra*, nosząca wyraźne ślady wcześniejszej przynależności do biblioteki opactwa cysterskiego w Pelplinie¹¹⁴, nie miała najprawdopodobniej nic wspólnego z jego osobą. Sprawę identyfikacji utrudniają również nie pochodzące z epoki oprawy.

Spory udział w pomnażaniu księgozbioru mieli nowicjusze wstępujący do klasztoru. Zgodnie z ustaloną w końcu XV w. zasadą, winni byli wnieść ze sobą do kartuzji posiadane księgi¹¹⁵. Tak właśnie postąpił – wchodząc do kartuzji w 1478 roku – Herman Seydel z Królewca¹¹⁶.

W tej grupie można wymienić również *magistra artium* Jana Crange (z Kręga Starogardzkiego), który wstępując w 1483 roku do nowicjatu, wniósł ze sobą kilka dzieł¹¹⁷. Crange kształcił się w Akademii Krakowskiej. Kartuzji nie podarował z pewnością wszystkich swoich ksiąg, bowiem jakąś ich część pozostawił swojej Alma Mater¹¹⁸. Do dzisiaj w zbiorze pokartuskim przetrwały dwa woluminy z wyraźną jego proveniencją¹¹⁹ oraz jedno dzieło nie posiadające żadnych zapisek, którego przypuszczalne pochodzenie udało się ustalić na podstawie archiwaliów Schwengla¹²⁰. Trudno natomiast znaleźć odpowiedź na pytanie, czy był Crange również właścicielem całego zachowanego do dzisiaj współoprawnego tomu zawierającego prace Marcina Polaka, Mikołaja Panormitanusa oraz Jana Calderinusa¹²¹. Zapiska proveniencyjna, sformułowana w innej formie niż na wcześniej wymienionych tomach, umieszczona została

¹¹² T. Borawska, H. Rietz, *Die Bibliothek*, s. 105.

¹¹³ Poz. 81 (t. 1–3), 80 – o ich pochodzeniu zaświadczyć mogą jedynie nieliczne marginalia sporządzone jedną ręką na wszystkich tomach, które można przypisać Wernerowi.

¹¹⁴ Poz. 15 (t. 1–4) – na wszystkich tomach widnieją ślady bądź pełne brzmienia XVII-wiecznej zapiski: „Liber B[eatae] Mariae in Polplin”.

¹¹⁵ Por. P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 63.

¹¹⁶ Pelplin I, s. 91–92; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 63.

¹¹⁷ Pelplin I, s. 88; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 443 akapity 20 i 23; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 63.

¹¹⁸ Krakowskiej uczelni podarował rękopis tablic astronomicznych przepisanych w 1461 r. – por. J. Fijałek, *Mistrz Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, Kraków 1900, t. 2, s. 67; W. Wisłocki, *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1887–1881, Cz. I: *Rękopisy 1–1875*, poz. 614, s. 194; *Catalogus codicum manuscriptorum mediaevi latinorum qui in Bibliotheca Jagiellonica Cracoviae asservantur*, Composederunt M. Kowalczyk [et al.], Wratislaviae [et al.] 1988, Vol. IV, poz. 614, s. 300–304.

¹¹⁹ Zob. poz. 47 i 51. Pozycji 51 odpowiada u Schwengla zapis w akapicie 20 (G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 443), natomiast pozycji 47 Schwengel nie odnotował.

¹²⁰ Jest to niewątpliwie *Pharetra doctorum et philosophorum* wydana w Kolonii w 1479 r. – zob. poz. 71; por. Pelplin I, s. 88; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 443 akapit 23 a zapiski proveniencyjne zostały zapewne usunięte z chwilą, kiedy tom ten uzyskał w XVIII w. nową oprawę.

¹²¹ Poz. 53, 60, 22. Taki wniosek wysuwają wspomniani autorzy: T. Borawska i H. Rietz – zob. *Losy biblioteki*, s. 30, przypis 48, *Das Schicksal*, s. 137, przypis 46.

tylko na drugim dziele w tym kločku¹²², pierwsze zaś wydrukowano w trzy lata po wstąpieniu Crange do kartuzji¹²³. Nasuwa to podejrzenie, iż nie on dokonał zakupu, bowiem wszystkie poprzednie książki wniósł do klasztoru w chwili wstąpienia do nowicjatu¹²⁴. Należy zatem mniemać, że wymienione dzieła były różnego pochodzenia, wspólną oprawę otrzymały z inicjatywy bibliotekarza kartuzji, a Crange był właścicielem tylko owego drugiego druku zawartego we wspomnianym kločku.

Do tej samej grupy ofiarodawców-nowicjuszy można zaliczyć Andrzeja Welsa z Grudziądza, który wstąpił w 1507 roku do klasztoru, a w 1516 roku został jego prokuratorem¹²⁵. Był on w posiadaniu *Speculum vitae humanae Rodericusa Zamorensis*¹²⁶, które należało najpierw do Jana Waltera¹²⁷, by wreszcie poprzez Welsa trafić do rąk przeora Jana Spiera. Schwengel w swych archiwaliach odnotował pod nazwiskiem Welsa również „Zophologium in folio”, zakupione w Grudziądzu¹²⁸. Jest to najprawdopodobniej zachowane do dzisiaj, znacznie zdefektowane, pozbawione oprawy — *Sophologium* Jakuba le Grand, tłoczone w Strassburgu w 1475 roku¹²⁹. Nosi ono wprawdzie — jak poprzednie — ślady przynależności jedynie do Spiera, więc tylko brak okładek¹³⁰, na których Wels zwykle pozostawiał swe nazwisko¹³¹, uniemożliwia zdecydowane przypisanie tej książki jego osobie.

Grono darczyńców kartuzji nie ograniczało się li tylko do zakonników. W zachowanym do dzisiaj zespole inkunabułów udało się zidentyfikować trzy pozycje w dwu tomach¹³² pochodzące z dawnej biblioteki jednego z pierwszych wytrawnych bibliofilów Gdańska — sekretarza Rady Miejskiej i proboszcza

¹²² „Dys Buch gebeth magistro Iohanni in dec. Carthus. vo Stargardt” — poz. 60.

¹²³ W 1486 r. — zob. poz. 53.

¹²⁴ Zob. poz. 47, 51.

¹²⁵ G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 401, 415; B. Czaplą, *Ad historiam ecclesiasticam Pomeraniae Apparatus pauper subsidia literaria poscens a viris bonis et doctis collectus ad interim a Georgio Schwengel Cartusiae Priore 1749*, [w:] *Fontes*, T. 16–19, Torunii 1912–1915, s. 436.

¹²⁶ Poz. 75; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 443, akapit 21. Miał on też w swoim zbiorze rękopis zachowany do dzisiaj — sygn. Rkps 215 (174), por. K. Nierzwicki, *Rękopisy kartuskiego klasztoru*, (w druku); zob. też G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442, akapit 2; T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki*, s. 30, przypis 49, *Das Schicksal* s. 137, przypis 47.

¹²⁷ O Walterze zob. dalszą część tekstu.

¹²⁸ Pelplin I, s. 113; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442, akapit 4.

¹²⁹ Poz. 52; por. G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442, akapit 4.

¹³⁰ Z pewnością okładziny zostały utracone po 1770 r., bowiem książka ta znalazła się w *Elenchus librorum* i bez wątplenia wówczas nadano jej sygnaturę F. 13 (wymalowaną na grzbiecie), po której dzisiaj nie ma śladu.

¹³¹ Por. poz. 75 i rękopis 215 (174). Rękopis posiada oprawę XVIII-wieczną, ale Schwengel na wyklejce jej górnej okładziny umieścił następującą informację: „In veteri compactura inscriptum erat *Sum Andreae Wels// Domno Blasio*”.

¹³² Poz. (28, 29), 75.

kościół św. św. Piotra i Pawła — Jana Waltera (z Chojnic — „de Conitz”)¹³³. Księgozbiór Waltera wszedł najpierw w skład biblioteki owego kościoła, a następnie w liczbie 26 dzieł dostał się do Biblioteki Rady Miejskiej¹³⁴. Swoje egzemplarze Walter sygnował znakiem własnościowym w formie wyciskanego na oprawie stempełka z głową Murzyna, wiele zaś opatrywał położonym własną ręką podpisem¹³⁵. W omawianym zbiorze inkunabułów na uwagę zasługuje tom zawierający *Questiones in IV libros Sententiarum* i *Questiones quodlibetales* Dunsza Szkota z norymberskiej oficyny Kobergera. Egzemplarz ten, wprawdzie pozbawiony oprawy z epoki, odznacza się bogatym zdobnictwem inicjalnym. Pierwszy inicjał jest złożony, pozostałe zaś wzbogacone są wieloma oryginalnymi motywami zwierzęcymi i roślinnymi.

Wielu benefaktorów klasztoru kartuskiego wywodziło się z bogatego patrycjatu Gdańska. Ich dary stanowiły niekiedy książki. Na zachowanym egzemplarzu wzmiankowanego dzieła J. Reuchlina z 1494 roku¹³⁶ znajduje się zapiska gdańszczanina Jana Bischofa, którego ród wielokrotnie odznaczał się ofiarnością na rzecz kartuzji¹³⁷.

Wśród darów książkowych spotykamy w opisywanej kolekcji druków XV w. egzemplarz z zapiską Marcina z Pyzdr — kaznodziei i spowiednika z Żukowa. Jest to zbiór kazań pt. *Liber Discipuli de eruditione Christifidelium* dominikanina Jana Herolta z Norymbergi (zm. 1468), ofiarowany kartuzji w 1589 roku¹³⁸. Posiadamy także po jednym inkunabule podarowanym bibliotece „Raju Maryi” przez Henryka Scheffeniusa Ruisburgensis z Kolonii¹³⁹, Jana

¹³³ H. Jędrzejowska, *Walter Jan*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa — Łódź, 1972, s. 937; Walter należał do dobroczyńców klasztoru, a jego jałmużny zostały odnotowane przez Schwengla, zob. G. Schwengel, *Apparatus I*, s. 126.

¹³⁴ W tej liczbie przechowuje je obecna Biblioteka Gdańska PAN; por. *Katalog inkunabułów*, s. 309 — 310 (gdzie podany wykaz książek Waltera).

¹³⁵ Na egzemplarzach przechowywanych w Pelplinie stempelek ten nie występuje, a oba tomy przypisano Walterowi na podstawie owej zapiski; por. *Katalog inkunabułów*, s. 11, 15; H. Jędrzejowska, op. cit., s. 937; E. Rozenkranz, *Najstarszy pomorski supereklibris czyli słów kilka o chojnickim bibliofilu z XV w.*, *Kaszëbë* 1959, 10, s. 11; Z. Nowak, op. cit., s. 36; E. Ogonowska, *Oprawy zabytkowe*, s. 9; tejże, *Oprawy książkowe*, s. 216.

¹³⁶ Poz. 74; Pelplin I, s. 91; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 442, akapit 7; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 63.

¹³⁷ Schwengel w swych archiwaliach wymienia go wielokrotnie. Konwersem w kartuzji był w latach 1499 — 1537 Piotr Bischof, por. G. Schwengel, *Apparatus I*, s. 122, 124, 127; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 415, 433.

¹³⁸ Poz. 45; Gdańsk IV, s. 3; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 436; B. Czapla, op. cit., s. 132, 138; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, s. 64, przypis 94. W bibliotece pelplińskiej, w zbiorze pokartuskim zachowało się jeszcze jedno dzieło z jego legatu — sygnatura: cim. 1256; Schwengel w archiwaliach notuje go jako tego „qui Cartusiae donavit multos libros” — B. Czapla, op. cit., s. 132.

¹³⁹ Jest to Jana Andreae *Hieronymianus* — poz. 03, współoprawne z drukiem XVI-wiecznym — poz. 87; G. Schwengel, *Apparatus II*, s. 436 i 443, akapit 11. Z jego legatu pochodzi również 9 innych wol. XVI-wiecznych: Bibl. Sem. Duch. w Pelplinie sygnatury: cim. 10336, 1155, 1427, 1334 457, 132, 103, 358, 10214 (dwa dzieła).

Janssona (Ioannes Janssonius lub Jansenius)¹⁴⁰ oraz kanonika kamińskiego Joachima Jordana¹⁴¹. Cztery tomy *Biblii* – o czym wspomniano – w nie określonych okolicznościach kartuscy mnisi otrzymali z opactwa cysterskiego w Pelplinie. Można podejrzewać, iż w formie gratyfikacji przywiózł je któryś z braci cystersów przybywających do kartuzji na rekonwalescencję. Rolę kurortu m.in. dla zakonników pelplińskich, ze względu na malowniczość terenu i wspaniałe właściwości lecznicze okolicy – pełnił „Raj Maryi” dość często¹⁴².

Na wyjaśnienie oczekuje również sprawa darowizny, jaką poczynił Rutgen Rhüten (Rutten) z Erkelenz (*Ercklensis*) niedaleko Kolonii. Z jego notką proweniencyjną w zasobie inkunabułów kartuskich znajduje się jeden wolumin¹⁴³. Skomplikowane wydaje się także ustalenie nazwisk kolejnych dwu darczyńców, których fragmentaryczne zapiski własnościowe widnieją na kartach dwu innych inkunabułów kartuskich przechowywanych w bibliotece pelplińskiej¹⁴⁴.

Omówiony fragment biblioteki „Raju Maryi”, w którym zestawiono najcenniejszą – obok rękopisów – część kolekcji, prezentuje się na tle innych zespołów proweniencyjnych ksiąźnicy pelplińskiej nader okazale. Dobór literatury w nim zawartej daje nam obraz typowej librarii klasztoru o charakterze ściśle kontemplacyjnym. Autorów wymienionych w naszym spisie znajdziemy

¹⁴⁰ Zob. poz. 27, 91; proboszcz parafii w Subkowach w poł. XVII w. – por. B. Czapla, op. cit., s. 260; z jego księgozbioru zachowało się również jedno dzieło w Bibliotece Kórnickiej PAN sygn. 1184.

¹⁴¹ A. Gambilionibus, *Lectura super Institutionibus* – poz. 34. To samo dzieło wymienia Schwengel, por. *Apparatus II*, s. 442, akapit 6.

¹⁴² Zob. poz. 15; T. Borawska, H. Rietz, *Losy biblioteki*, s. 24, *Das Schicksal*, s. 130.

¹⁴³ Poz. 35; w bibliotece pelplińskiej w zasobie kartuskim zachowało się 21 druków z darowizny Rutgera Ruttena. Rutgerus Rutten (zm. 1587) studiował na wydziale „artium”, z czasem zaś został profesorem na wydziale teologicznym uniwersytetu w Kolonii – por. *Die Matrikel der Universität Köln*, Bd. 4: 1559–1675, vorbereitet v. H. Keussen, Düsseldorf 1981, s. 51, poz. 192. Wiele woluminów z jego księgozbioru zaopatrzonych jest również w zapiski własnościowe Henryka Coffraeusa (Heinrich Cofferen) pochodzącego także z Erkelenz, którego Rutten był wujem (często z datą 1621) – rektora wspomnianego uniwersytetu w Kolonii (1614–1616) oraz kanonika Kościoła św. Gereona i proboszcza kościoła św. Kolumbana w Kolonii – por. *Die Matrikel...* Bd. 4: 1559–1675, s. 256; F. J. Bianco, *Die alte Universität Köln und die spätern Gelehrten Schülern dieser Stadt*, Th. 1, Köln 1855, s. 529, 835, Th. 2: *Die ehemalige Universität und die Gymnasien zu Köln*, Köln 1850, s. 49; *Stifter und Stiftungen des Köllner Gymnasial- und Stiftungsfonds I. Sammelband: Alartz bis Ferris (Stiftungen des Kölner Gymnasial- und Stiftungsfonds, Bd. 12)*; Bearbeitung v. K. H. Boley, Köln-Porz 1987, s. 172; L. Sels, *Studienstiftungen aus dem Kreise Erkelenz*, „Heimatblätter. Monatschrift für Heimatkunde”, Jahrgang 15, Nr 9, 1935, s. 51–52, 64–65. W zapiskę Coffraeusa zaopatrzonych jest 116 druków kartuskich przechowywanych w Pelplinie oraz 10 dzieł z dawnej biblioteki kartuzjów w Berezie obecnie znajdujących się w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Większość książek z ich legatu posiada piękne renesansowe oprawy w skórę z licznymi zdobieniami, niekiedy z superekslibrisem literowym: H[enricus] C[offraeus] E[rcklensis] lub R[utger] R[huten] E[rcklensis]. Chciałbym jednocześnie bardzo serdecznie podziękować za pomoc w identyfikacji wspomnianych osób Pani Angeli Peschen z Kreis- und Stadtbücherei Erkelenz.

¹⁴⁴ Zob. poz. 01, 78.

w większości domów kartuskich Europy¹⁴⁵ oraz w wielu innych eremickich placówkach monastycznych funkcjonujących na przestrzeni wieków.

Świadomość fragmentarycznego stanu zachowania zasobu inkunabułów w stosunku do liczby niegdyś przechowywanych egzemplarzy oraz fakt, iż stanowi on zaledwie niewielką część dużego księgozbioru, nie pozwala na jego podstawie kształtować żadnych konkretnych wniosków zarówno co do kompletności określonego rodzaju piśmiennictwa, jak i dróg jego napływania do kartuzji. Trudno pokusić się również w jego świetle o jakąkolwiek ocenę walorów intelektualnych czy duchowych mnichów kaszubskich. Zaprezentowany zbiór potwierdza jedynie ogólnie stawianą tezę o niezwykle doniosłej roli, jaką w zakonie kartuskim wyznaczano książce, która już u progu swej drukowanej formy docierała nawet do położonej z dala od centrów intelektualnych Europy, skromnej prowincjonalnej placówki zakonu.

¹⁴⁵ Wiele nazwisk i tytułów podają m.in. P. Fournier, *Notice sur la bibliothèque de La Grande-Chartreuse au moyen-âge suivie d'un catalogue de cette bibliothèque au XV siècle*, Bulletin de l'académie Delphinale 1886–1887, 21 (druk 1887), s. 2–82; H. Schreiber, *Die Bibliothek der ehemaligen Mainzer Kartause. Die Handschriften und ihre Geschichte*, Zentralblatt für Bibliothekswesen, Beiheft 60, Leipzig 1927; L. Verschueren, *De Bibliotheek-Catalogo der Kartuze S. Sophia te Yught*, Historisch Tijdschrift 1935, 14, s. 372–402; 15, 1936, s. 7–58; J. Stienmon, *La Bibliothèque et le Scriptorium de la Chartreuse de Liège des origines au XVIe siècle*, Chronique Archeologique du Pays de Liège 1946, 37, s. 58–64; J. P. Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser und ihre Bücher im frühen fünfzehnten Jahrhundert*, Leiden 1972; tenże, *Over Kartuzerbibliotheken in de Nederlanden*, Archives et bibliothèques de Belgique 1974, No spécial 11, s.159–186; H. Rossmann, *Die Geschichte der Kartause Aggsbach bei Melk in Niederösterreich*, Bd. 2, Analecta Cartusiana 1976, 30, s. 334–369; A. Fodor, op. cit., s. 49–70; D. Sexauer, *Frühneuhochdeutsche Schriften in Kartäuserbibliotheken*, Frankfurt am Main 1978; M. Mairold, *Zur Bibliotheksgeschichte der Kartause Seitz*, [w:] *Die Kartäuser in Osterreich*, Bd. 1, Analecta Cartusiana 1980, 83, s. 21–47; W. Neuhauser, *Beiträge zur Bibliotheksgeschichte der Kartause Schnals*, tamże, s. 48–126; E. Kleineidam, *Die Spiritualität der Kartäuser im Spiegel der Erfurter Kartäuser-Bibliothek*, [w:] *Die Kartäuser*, s. 185–202; Ch. de Backer, *La chartreuse de Monichusen (Arnhem) et sa bibliothèque*, [w:] *Kartäusermystik und –Mystiker. Dritter Internationaler Kongress über die Kartäusergeschichte und –Spiritualität*, Bd. 4, Analecta Cartusiana 1982, 55, s. 1–20; Ch. de Backer, *Zur Geschichte der Bibliothek der Kartause Vogelsang bei Jülich*, Analecta Cartusiana 1984, 113/1, s. 287–300; P. J. A. Nissen, *Die Bibliothek der Kartause Bethlehem zu Roermond. Ein Forschungsüberblick*, Analecta Cartusiana 1985, 113/2, s. 182–223; J. De Grauwe, *Historia Cartusiana Belgica*, Analecta Cartusiana 1985, 51 (wymienia biblioteki w kartuzjach: Herinnes s. 29–30, Bruges s. 50–51, Kiel s. 73, Lierde–Saint–Martin s. 91–92, Zelem s. 114–115, Gand, s. 135–136, Sainte Anne au Desert, s. 158, Liège, s. 177–178, Cherq, s. 198–199, Scheut s. 216–217, Louvain, s. 232, Sheen Anglorum, s. 247, Anvers, s. 260); W. Schmitz, *Die Kartäuser und das Buch. Anmerkungen zu den Consuetudines*, Bibliothek und Wissenschaft 1995, 28, s. 95–110; R. Witkowski, *The Two Medieval Charterhouses*, s. 45–70; R. Witkowski, *Próba rekonstrukcji*, s. 102–103; R. Micus, *Anmerkungen zur Literatur kartäusicher Autoren in der Bibliothek der Kartause Prüll bei Regensburg*, [w:] *1000 Jahre Kultur in Karthaus–Prüll. Geschichte und Forschung vor den Toren Regensburg*, Regensburg 1997, s. 259–264; i wiele innych, por. A. Gruys, op. cit., t. 2: *Maisons*, passim.

Zaprezentowany poniżej katalog zawiera sporządzony w alfabetycznej kolejności wykaz 86 inkunabułów kartuskich oraz siedmiu druków XVI w. z nimi współprawnych.

Opisy bibliograficzne wszystkich druków XV w. przejęto z *Incunabula Poloniae*, uzupełniając je o cechy indywidualne poszczególnych woluminów: wykaz proveniencji i charakterystykę opraw. W przypadku właścicieli druków umieszczono nazwiska wszystkich, w posiadaniu których inkunabuły były przed wcieleniem do kolekcji kartuskiej. Pominięto natomiast – jako nie wnoszące żadnych istotnych informacji – samą zapiskę kartuską (najczęściej spotykana jej forma to: *Cartusiae Paradisi Mariae*) oraz sygnatury zarówno te, nadane w XVIII w. w kartuzji, jak i przez bibliotekarza Biblioteki Biskupiej (Seminaryjnej) w Pelplinie w poł. XIX w.¹⁴⁶. Każdą pozycję uzupełnia współczesna sygnatura biblioteczna.

Na końcu katalogu umieszczono alfabetyczny wykaz proveniencji druków, a następnie zestawienie drukarzy wg miejscowości. Całość zamyka tabela grupująca zapisy przejęte ze wspomnianego we wstępie XVIII-wiecznego katalogu J. Milkaua¹⁴⁷, odpowiadające poszczególnym inkunabułom oraz konkordancje: numerów pozycji w niniejszym spisie, sygnatur XVIII-wiecznych i współczesnych.

Wykaz skrótów literatury

- BMGC – *British Museum. General Catalogue of Printed Books. Photolithographic edition to 1955*, t. 1–263, London 1965–1966.
- C – W. A. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum*. P. 1–2. London 1895–1902. (Repr.: Berlin 1926; Milano 1950).
- GW – *Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Hrsg. von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Bd. 8 (Lief. 2–5), 9 (Lief. 1–4) Hrsg. von der Deutschen

¹⁴⁶ Wszystkie woluminy zaopatrzone w Pelplinie w sygnatury, wpisywane czerwoną (ceglastą) kredką na wyklejkach lub kartach ochronnych, będące kombinacją cyfr rzymskich, dużych i małych liter alfabetu łacińskiego lub greckiego oraz cyfr arabskich. Można przypuszczać, że w ten sposób oznaczono w kolejności: dział wiedzy, poddział, na końcu zaś numer kolejny w jego obrębie. Dokonał tego pierwszy bibliotekarz księżnicy seminaryjnej ks. Jan Hasse; zob. Archiwum Diecezji Pelplińskiej, Dział: Biblioteka Seminaryjna, *Catalogus librorum Bibliothecae Sem. Episc. Cler. Pelpl. ... conscriptus ab Joanne Hasse... Pelplin 1851–1852*, 8 vol; por. H. Mross, *Słownik biograficzny kapłanów Diecezji Chełmińskiej wyświęconych w latach 1821–1920*, Pelplin 1995, s. 97–98, gdzie dalsza literatura.

¹⁴⁷ Zob. przypis 2 i 14.

- Staatsbibliothek zu Berlin, Stuttgart 1973–1989.
- H — L. Hain, *Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur*. Vol. 1–2, Stuttgartiae – Lutetiae Parisiorum 1826–1838. (Repr.: Frankfurt/M 1920; Berlin 1925; Milano 1948 i 1964).
- Ind. Aurel. — *Index Aureliensis. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum*. Prima pars. Tomus II, Aureliae Aquensis, 1966.
- IP — *Inkunabuly w bibliotekach polskich. Centralny katalog. Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. Pod red. A. Kaweckiej-Gryczowej, oprac. M. Bohonos i E. Szandorowska, T. 1. Wrocław [i in.] 1970. T. 2. *Uzupełnienia. Indeksy*. Pod red. A. Kaweckiej-Gryczowej, opracowali M. Bohonos, M. Spandowski i E. Szandorowska. Wrocław [i in.] 1993.
- Jędrz.-Pelcz. — *Katalog inkunabulów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku*, opr. H. Jędrzejowska i M. Pelczarowa, Gdańsk 1954.
- Kocowski — B. Kocowski, *Katalog inkunabulów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, T. 1–3, Wrocław 1959–1977.
- R — D. Reichling, *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendationes*. Fasc. 1–6 + Indices fasciculorum, Monachii 1905–1911; Supplementum, Monachii 1914. (Repr.: Milano 1953)
- VD — *Verzeichnis der im Deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhundert*. Hrsg. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel, Bd. 1 Aa–Az, Stuttgart 1983.

Wykaz pozostałych skrótów

adl.	— adligat
BG PAN	— Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk
brun.	— brunatna
BUWr	— Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego
ca	— <i>circa</i>
CPM	— <i>Cartusiae Paradisi Mariae</i>
Def.	— defekt
k.	— karta
k. tyt.	— karta tytułowa
NB	— <i>nota bene</i>
Opr.	— oprawa
perg.	— pergamin
pocz.	— początek
poz.	— pozycja

Prow.	—	proweniencja
szp.	—	szpalta
tekt.	—	tektura
T./t.	—	tom
łocz.	—	łoczenia
vol.	—	<i>volumen</i>
w.	—	wiek
War.	—	wariant
zob.	—	zobacz

Katalog inkunabułów biblioteki Kartuzji Kaszubskiej

ALEXANDER Carpentarius

[01] *Destructorium vitiorum.*

Nürnberg, Ant. Koberger, 20 IX 1496. 2°

GW 867; IP 193

Prow.: 1. *A[nn]o 1538 (?)*

2. ... *Stanislaus Je. 1589* (nieczytelne)

NB. marginalia, inicjał wstępny złożony

Opr.: tekt., perg. — XVII/XVIII w.

F. 480

AMBROSIUS s.

[02] *Opera. P. I—III.*

Basel, Io. Amerbach, 1492. 2°

War. A

GW 1599; IP 263

NB. vol. 1 = F. 504, vol. 2 = F. 505, vol. 3 = F. 506

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM

— XVIII w.

F. 504—506

ANDREAE Ioannes

[03] *Hieronymianus.*

[Köln, Conr. Winters], 9 VIII 1482. 2°

GW 1727; IP 316

Prow. i opr. zob. poz. 87

F. 419 adl.

ASTESANUS

[04] *Summa de casibus conscientiae. Ed. Bartholomaeus Bellatus et*

Gomez de Ulixbona. Venezia, Leon. Wild pro Nic. de
Francofordia, 28 IV 1480. 2°

GW 2757; IP 594

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 478

[05] Summa de casibus conscientiae. Ed. Bartholomaeus Bellatus et
Gomez de Ulixbona. Nürnberg, Ant. Koberger, 11 V 1482. 2°

GW 2758; IP 595

Prow.: *Pro loco ...* (zamazana) (XV w.)

Opr.: tekt., perg. — XVII/XVIII w.

F. 479

AUCTORITATES

[06] Auctoritates Aristotelis et aliorum philosophorum.
[Lübeck, Typ. Flisci, ca 1480]. 2°

GW 2806; IP 601

Def.: brak końca

Opr.: zob. poz. 80

F. 617 adl.

AUGUSTINUS Aurelius s.

[07] Confessiones.

[Köln, Barth. de Unkel], 9 VIII 1482. 4°

GW 2895; IP 638

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, zapięcia, rejestr introliga-
torski — XV w.

Qu. 287

BARTHOLOMAEUS de Sancto Concordio

[08] Summa de casibus conscientiae.

[Augsburg, Günth. Zainer], 1475. 2°

War. B

GW 3453; IP 808

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, guzy,
klamry — XV w.

F. 851

BECKENHAUB Ioannes

[09] Tabula super libros Sententiarum cum Bonaventura.

Nürnberg, Ant. Koberger, [ca 1500]. 2°

C 1159; IP 879

NB. inicjał wstępny złocony

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 486

BEDA Venerabilis

[10] *Historia ecclesiastica gentis Anglorum.*

[Strassburg, Henr. Eggestein, non post 1475]. 2°

GW 3756; IP 880

Prow. i opr. zob. poz. 52

F. 611 adl.

BERCHORIUS Petrus

[11] *Repertorium morale.* Ed. Ioannes Beckenhaub. P. I—III.

[Nürnberg], Ant. Koberger, 4 II 1489. 2°

GW 3866; IP 891

Prow.: *Fr[ater] Ioannes Spir prior Mariae Paradisi anno [15]69*

NB. T. I — dwa wstępne inicjały złocone, T. II — inicjał wstępny złocony; vol. 1 = F. 753, vol. 2 = F. 754, vol. 3 = F. 755

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, rejestr introligatorski — XV w. (T. III — zniszczona)

F. 753—755

BERNARDUS Claravallensis s.

[12] *Sermones super Cantica canticorum.*

Rostock, Fratres Domus Horti Viridis, 28 VII 1481. 2°

War. A

GW 3934; IP 917

Opr.: tekt., skóra brun., supereklibris literowy złocony CPM — XVIII w.

F. 530

BIBLIA

[13] *Biblia* (ed. lat.) P. I—II

[Köln, Nic. Götz, ca 1477/8]. 2°

War. A

GW 4229; IP 1001

Def. T. II — brak końca

NB. drobne marginalia, T. I — w dwóch miejscach tekst uzupełniony ręcznie; vol. 1 = F. 406, vol. 2 = 407

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 406–407

- [14] Biblia, cum glosa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumque et interlineari Anselmi Laudunensis. P. I. [Strassburg, R-typ.

= Ad. Rusch pro Ant. Koberger, paulo post 23 IX 1481]. 2°

War. B

GW 4282; IP 1038

Prow.: (zamazana)

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, ślady narożników – XV w.

F. 873

- [15] Biblia, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos s. Hieronimi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. – Nicolaus de Lyra: Contra perfidiam Iudaeorum. P. I–IV.

Nürnberg, Ant. Koberger, 3 XII 1487. 2°

GW 4289; IP 1045

Prow.: T. 1: *Liber B. Mariae [in Polplin]* (wytarte) (pocz. XVII w.)

T. 2: *Liber [B. Mariae in Polplin]* (zamazane) (pocz. XVII w.)

T. 3: *Liber B. Mariae in Polplin* (przekreślone) (pocz. XVII w.)

T. 4: *Liber B. Mariae in Polplin* (przekreślone) (pocz. XVII w.)

NB. T. 1–2 – pojedyncze glosa marginalne i interlinearne; na wszystkich tomach inicjały wstępne wielobarwne; vol. 1 = F.

429, vol. 2 = F. 430, vol. 3 = F. 431, vol. 4 = F. 432

Opr.: tekt., skóra brun., tłocz. ślepe – XVII/XVIII w.

F. 429–432

- [16] Biblia, in dialecto Germanie inferioris, cum glossis secundum Postillam Nicolai de Lyra. Lübeck, Steph. Arndes, 19 XI 1494. 2°

GW 4309; IP 1059

Prow.: ... *A° 1613* (zamazana)

NB. dwa wstępne inicjały złożone, drzeworyty kolorowane ręcznie;

T. 1–2 nieliczne glosa interlinearne i marginalne

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, guzy, klamry, narożniki – XV w.

F. 805

BIEL Gabriel

- [17] Sacri canonis missae expositio. Ed. Vendelinus Steinbach. Cum additionibus Henrici Bebel. Tübingen, [Io. Otmar pro] Frid. Meynberger, 29 XI 1499. 2°

GW 4333; IP 1063

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe — XVII w.

F. 588

BONAVENTURA s.

- [18] De praeparatione ad missam. — Pseudo Augustinus s.: De contemptu mundi. — Hieronimus s.: Epistola ad Paulinum presbyterum.

[Köln, Io. Guldenschaff, 1488/9]. 4°

GW 4675; IP 1149

Def. fragment od k. B₁ do k. B₄

Opr. zob. poz. 88

Qu. 40 adl.

BONIFACIUS VIII papa

- [19] Liber sextus Decretalium. — *Praec.* Ioannes Andreae: Super arboribus consanguinitatis et affinitatis. [Basel, Nic. Kessler, non post 1489]. 2°

GW 4882; IP 1195

Prow.: (zamazana)

NB. inicjał wstępny złożony, wielobarwny

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, ślady klamer — XV/XVI w.

F. 770

BURLAEUS Gualtherus

- [20] De vita et moribus philosophorum.

[Nürnberg], Frid. Creussner, 30 VI 1479. 2°

GW 5787; IP 1337

Opr. zob. poz. 80

F. 616 adl.

BUSTIS Bernardinus de

- [21] Mariale. — Officium et missa Immaculae Conceptionis Beatae Mariae Virginis. Ed. Bernardinus de Bustis. Cum additionibus Dominici Ponzoni.

Strassburg, Mart. Flach, 26 VII 1496. 2°

GW 5805; IP 1345

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM

— XVIII w.

F. 553

CALDERINUS Ioannes**[22]** Concordantia, sive Ambidexterium.

[Lübeck, Typ. Calderini = Luc. Brandis ?, non ante 1481]. 2°

GW 5897; IP 1373

Opr. zob. poz. 53

F. 643 adl.**CARACCIOLUS Robertus****[23]** Sermones quadragesimales de poenitentia.

[Strassburg, Ge. Husner, ca 1479]. 2°

War. A

GW 6074; IP 1427

Prow.:1. *Liber Matthaei Hoveman, comparatus per eundem in Gdantzk anno [14]82 pro marc quinque.**Hunc dedit is dono, similiter et se Cartusiane juxta dantzck domui quo quisquis fretus ad usum S[er]monu[m] fuerit dulce refundat aue ...*

2. [J. Spir] (wyrwany górny margines karty – miejsce zapiski J. Spira)

NB. liczne marginalia

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, resztki klamer, ślady okuć
– XV w.**F. 542****[24]** Sermones de timore divinatorum iudiciorum; Sermo de morte.

Köln, [Petr. in Altis de Olpe], 1478. 2°

GW 6111; IP 1430

Prow.:1. zob. poz. 23

2. *Fr[ater] Ioannis Spir Prior [1569]*

NB. inicjał wstępny ozdobny z floraturą, liczne marginalia tą samą ręką co poz. 23.

Opr.: zob. poz. 23

F. 543 adl.**CLEMENS V papa****[25]** Constitutiones.

[Basel, Nic. Kessler, non post 1489]. 2°

War. B

GW 7105; IP 1640

NB. inicjał wstępny złożony, wielobarwny

Prow. i opr. zob. poz. 19

F. 771 adl.

CONRADUS de Brundelsheim**[26]** Sermones de sanctis.

Deventer, [Rich. Pafraet, ca 1477]. 2°

GW 7411; IP 1687

Prow.: *Liber Matthei Houeman [com]pa[ra]t[us] in Gdanczk anno [14]81 pro marc[is] iij Cumq. reciperet hunc Divae dom. alma Mariae Obstipa proxima Danczk, q[uae] nome[n] h[abe]t pa[ra]disi aptos hos a[n]i[ma]e pedib. soccos dedit illi. Quoru. usu fretus dulce refundat ave. dedit illi. Quoru. usu fretus dulce refundat ave.*

NB. na końcu 12 k. rękopiśmiennych (Hovemann ?), liczne marginalia

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, guzy, klamry, narożniki – XV w.

F. 567

CORONA**[27]** Corona Beatae Mariae Virginis (sermones).

Strassburg, [Typ. Iordani = Ge. Husner], 17 VIII 1493. 2°

GW 7574; IP 1716

Prow. i opr. zob. poz. 91

F. 539 adl.

DUNS Scotus Ioannes**[28]** Quaestiones in IV libros Sententiarum. Ed. Thomas Penket et Bartholomaeus Bellatus. P. I–IV.

Nürnberg, Ant. Koberger, I) [14]81, II) 23 IV 1481, III) [14]81,

IV) 19 V 1481. 2°

GW 9074; IP 1994

Prow.: *Liber Iohannis Walteri de Conitz. W : : C (Scotum subtilem si cuis lustrare legendo hoc opus egregium mente voluto Sumij (XV/XVI w.)*

NB. inicjał wstępny złożony, wiele inicjałów z oryginalnymi motywami zwierzęcymi, liczne marginalia (Walter ?)

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 825

[29] Quaestiones quodlibetales. Ed. Thomas Penket.

Nürnberg, Ant. Koberger, 1481. 2°

GW 9069; IP 1989

NB, prow. i opr. zob. poz. 28

F. 826 adl.

DURANTI Guillelmus**[30]** Rationale divinatorum officiorum.

Nürnberg, Ant. Koberger, 6 XI 1481. 2°

GW 9123; IP 2020

Prow.: *Fr[ater] Ioannes Spir prior Mariae Paradisi Anno [15]69*

NB. inicjał wstępny złocony, drobne marginalia

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 587

EUSEBIUS Caesariensis

- [31] *Historia ecclesiastica*, Lat. Trad. Rufinus Aquileiensis. — Beda Venerabilis: *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*.
Strassburg, [Ge. Husner], 14 III 1500. 2°

GW 9439; IP 2095

Opr. zob. poz. 92

F. 411 adl.

EVANGELIA

- [32] *Evangelia et Epistolae*.
[Antwerpen ?, Gov. Bac ?, 14]94. 4°

IP 2106

Opr. zob. poz. 89

Qu. 122 adl.

GALLUS abbas Cisterciensis

- [33] *Malogranatum*.
[Strassburg, Henr. Eggestein, non post 1473]. 2°

H* 7449 = H 11654; IP 2274

Prow.: *Fr[ater] Ioannes Spir prior Mariae Paradisi anno [15]69*

NB. bez Tabula rubricarum

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 757

GAMBILIONIBUS Angelus de (de Aretio)

- [34] *Lectura super Institutionibus*.
Venezia, Andr. Calabrensis, 8 IV 1490. 2°

HC* 1605; IP 2278

Prow.: *Liber domini Joachimi Jordan concionatorixs Caminensis per eundem emptus anno [MCCCC] LXXXII*

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złocony CPM — XVIII w.

F. 844

GERARDUS de Harderwyck

- [35] *Commentum super novam Logicam Aristotelis, cum textu*.

Köln, Ulr. Zell, 24 I 1494. 2°

H* 8357; IP 2340

Prow.: *Liber m. Rutgeri Rhüteni Ercklensis* (pocz. XVI w.)

NB. wyklejka dolnej okładziny – rękopis łaciński XV/XVI w., drobne marginalia

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry – XV/XVI w.

F. 730

GERSON Ioannes

[36] Opera. P. I–IV.

[Köln], Io. Koelhoff, I) 24 V 1483, II) 31 VIII 1483, III) 1483, IV) 24 II 1484. 2°

War. B

HC* 7621; IP 2352

Prow.: T. 2: *Fr[ater] Ioannes Spir prior in domo Mariae Paradisi [1569]*

NB. nieliczne marginalia, tą samą ręką na wszystkich tomach ?; vol. 1 = F. 576, vol. 2 = F. 577, vol. 3 = F. 578, vol. 4 = F. 579

Opr.: tekst., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 576–579

GREGORIUS I Magnus papa s.

[37] *Moralia, seu Expositio in Iob.*

[Köln, Conr. Winters, ante 20 IX 1479 ?]. 2°

HC* 7927; IP 2492

NB. marginalia

Opr.: tekst., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 775

[38] *Moralia seu Expositio in Job.*

Basel, Nic. Kessler, 1496. 2°

HC* 7934; IP 2494; Kocowski, 1232

Prow.: 1. *Cartusiae Paradisi Mariae* (XVII w.)

2. *Ex Bibliotheca Seminarii Clericalis Episcopalis Culmensis Pelplini* (ekslibr. – XX w.)

3. Stud. Bibliothek in Breslau (piecz.)

Opr.: tekst., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

BUWr XV. F. 679

GREGORIUS IX papa

[39] *Decretales.*

Venezia, Bapt. de Tortis, 26 VI 1494. 2°

HC* (Add.) 8032; IP 2530

NB. liczne marginalia

Opr.: deska, skóra żółta, tłocz. ślepe — XVI/XVII w.

F. 864

GRITSCH Ioannes

[40] Quadragesimale.

[Nürnberg], Ant. Koberger, 27 II 1479. 2°

H* 8066; IP 2548

NB. wstępny inicjał złożony, wielobarwny

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry — XV w.

F. 839

HENRICUS de Herpf

[41] Sermones de tempore et de sanctis.

[Speyer], Petr. Drach, [post 17 I 1484]. 2°

HC 8527; IP 2692; Jędrz.-Pelcz., 298

Def. brak kart do 297

NB. nieliczne marginalia

Prow. i opr. zob. poz. 44

BG PAN XV. 733 adl.

[42] Sermones de tempore et de sanctis.

[Speyer], Petr. Drach, [post 17 I 1484]. 2°

War. A

HC* 8527; IP 2692

NB. marginalia

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, 1 guz, narożniki — XV w.

F. 566

[43] Speculum aureum decem praeceptorum Dei.

Mainz, Petr. Schöffler, 10 IX 1474. 2°

War. B

HC* 8523; IP 2693

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 568

[44] Speculum aureum decem praeceptorum.

Nürnberg, Ant. Koberger, 12 III 1481. 2°

H* 8524; IP 2694; Jędrz.-Pelcz., 299

Prow.: 1. *Fr[ater] Joannes Spir prior Mariepa[ra]disi Anno [15]69*

2. *Cartusiae Paradisi Mariae* (XVII w.)

3. *Allerheil. Bibl. d. St. Marienkirche in Danzig Fol. 395 Bibl. Mar. F. 395*

NB. inicjał wstępny wielobarwny
Opr.: tekt., perg. — XVII w.

BG PAN XV. 732 adl.

HEROLT Ioannes

- [45] Liber Discipuli de eruditione Christifidelium.

Strassburg, Io. Prüss, 1490. 2°

HC* 8521; IP 2733

Prow.: *Monasterio Paradisi Mariae Ordinis Carthusien[sis] donavit hunc librum
R. D. Martinus Pysdren[sis] Concionator et Confessarius Żucovien[sis]
Anno 1589*

NB. marginalia; wewnątrz 6 k. rękopiśmiennych

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 555

HUGO de Prato Florido

- [46] Sermones de sanctis.

Heidelberg, [Typ. Lindelbachi = Henr. Knoblochster], 21 I 1485. 2°

HC* 9009; IP 2885

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, dolna okładzina 3 guzy kościane
— XV/XVI w.

F. 545

- [47] Sermones dominicales super Evangelia et Epistolas.

Strassburg, Ge. Husner, 11 VI 1476. 2°

H* 9005; IP 2879

Def.: brak końca

Prow.: *Liber Sermon. Johannis Crange comparat[us] Cash ... ? florenis ... an[n]o
d[omi]ni millesimo quadregesimo septuagesimo septimo fectoatu scolar
emp... (?)*

NB. wyklejki i k. ochronne zapisane, liczne marginalia

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry — XV w.

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry — XV w.

F. 802

- [48] Sermones dominicales super Evangelia et Epistolas.

[Strassburg, Ge. Husner, ca 1479]. 2°

H* 8996; IP 2881

Prow.: *Liber Matthei Hofeman, comparatus, et taxat, pro marc[cis] q[ui]nq[ue]
Hic seculu[m] lingues se contulit in paradisu[m] Carthusie[nsem] cui
dedit hunc obnixius orans. Ut queat nentis participare preci. ? (XV w.)*

NB. marginalia ręką Hovemana (?)

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry, narożniki — XV w.

F. 544

IACOBUS de Voragine

- [49] Sermones de tempore et de sanctis. P. I—II.
Basel, Io. Amerbach, ca 1485]. 2°

C 6545; IP 3023

Prow. i opr. zob. poz. 55

F. 560 adl.

LEONARDUS de Utino (Italicus)

- [50] Sermones de sanctis.
Ulm, Io. Zainer, 1475. 2°

H* 16133; IP 3410

NB. pierwsza k. tekstu — ozdobna floratura

Opr.: deska, skóra czarna, tłocz. ślepe, klamry — XVIII w.

F. 838

- [51] Sermones quadragesimales de liquibus dicti.
Ulm, Io. Zainer, 9 III 1478. 2°

War. A

HC 16119; IP 3399

Prow.: *Liber Johannis Crange de Stargardia emptus in ... [Gdanczk] (?) 1479*

NB. nieliczne marginalia, inicjał wstępny wielobarwny

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe — XV w.

F. 837

MAGNI Iacobus (Le Grand)

- [52] Sophologium.
[Strassburg, R-typ = Ad. Rusch, non post 1 I 1475]. 2°

HC* 10471; IP 3513

Prow.: 1. [Andrzej Wels] (?) (*Sum Andreae Wels : constat 3 marc : ad libriam in Graudentz*) — zapiska odnotowana w archiwaliach Schwengla.2. *Fr[ater] Ioannes Spir prior Mariae Paradisi a[nno] [15]69*

Opr.: brak

F. 610

MARTINUS Polonus

- [53] Margarita Decreti, seu Tabula Martiniana.
Strassburg [Typ. Iordani = Ge. Husner], 1 IX 1486. 2°

HC* 10843; IP 3622

Opr.: skóra brun. deska, tłocz. ślepe i złoczone, klamry — XV/XVI w.

F. 641

MATHAEUS de Cracovia

- [54] Dialogus rationis et conscientiae de frequenti usu comunionis. — Henricus

de Hasia: Expositio super orationem Dominicam et Ave Maria; Speculum animae.

[Köln, Ulr. Zell, non post 1470]. 4°

HC* 5805 = H 8389; IP 3654

Opr. zob. poz. 56

Qu. 126–127 adl.

MEFFRET

- [55] Sermones de tempore et de sanctis, sive Hortulus reginae P. I–III
Basel, Nic. Kessler, non post 1483]. 2°

C 3961; IP 3682

NB. T. I) na k. tyt.: *Relectus lib. iste 1625 15 oct. (fimini) tuto cum fructa spirituali legi potest*; vol. 1 = F. 557–558, vol. 2 = F. 559

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 557–558 adl., 559

NIDER Ioannes

- [56] Consolatorium timoratae conscientiae.

Köln, Ulr. Zell, non post 1470]. 4°

HC 11806; IP 3968

Opr.: deska, skóra różowa, tłocz. ślepe, klamry – XV w.

Qu. 125

- [57] De morali lepra.

[Köln, Ulr. Zell, non post 1470]. 4°

War. A

HC 11814; IP 3975

Opr.: deska, skóra różowa, klamry, rejestr introligatorski – XV w.

Qu. 94

- [58] Manuale confessorum; Dispositorium moriendi.

Köln, Ulr. Zell, ca 1467/72]. 4°

War. A

HC* 11835 + H 11828; IP 3977

NB. wyklejki pergaminowe, marginalia

Opr.: deska, skóra różowa, tłocz. ślepe, klamry – XV w.

Qu. 113–114

- [59] Praeceptorium divinae legis, sive Expositio decalogi.

Strassburg, Ge. Husner, 13 II 1476. 2°

H* 11790; IP 3986

Opr.: tekt., perg. – XVII w.

F. 481

PANORMITANUS Nicolaus de Tudeschis**[60] Glossae Clementianae**

Köln, Io. Koelhoff, 16 III 1477. 2°

HC 12338; IP 4122

Prow.: *Dys Buch gebeth m[a]g[ist]ro Iohannii in dec. Carthus. vo Stargardt*
(XV w.)

Opr.: zob. poz. 53

F. 642 adl.

PAULUS de Sancta Maria**[61] Scrutinium scripturarum.**

[Strassburg, Io. Mentelin, non post 1470]. 2°

HC* 10763; IP 4192

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 433

PELBARTUS de Themeswar**[62] Sermones Pomerii de tempore.**

Hagenau, Henr. Gran pro Io. Rynman, 27 VII 1498. 4°

HC* 12551; IP 4220

NB. nieliczne marginalia

Opr.: zob. poz. 63

Qu. 96 adl.

[63] Sermones Pomerii quadragesimales.

Hagenau, Henr. Gran pro Io. Rynman, 10 XI 1499. 4°

H* 12559; IP 4218

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry — XV/XVI w.

Qu. 95

PETRUS Blesensis de Lutrea**[64] Sermones de tempore et de sanctis.**

[Strassburg ?, Typ. Petri Blesensis, ca 1485]. 2°

C 3693; IP 4315

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, ślady klamer — XV w.

F. 548

PETRUS de Aquila**[65] Questiones de libros Sententiarum.**

[Speyer], Petr. Drach, 1480. 2°

H* 1325; IP 4308

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM — XVIII w.

F. 772

Pseudo-PETRUS de Palude

- [66] Sermones quadragesimales Thesauri novi.
Strassburg, [Mart. Flach], 1487. 2°

C 5432; IP 4352
Opr. zob. poz. 46

F. 546 adl.

- [67] Sermones Thesauri novi de sanctis.
Strassburg, [Typ. Paludani], 1485. 2°

CR 5422; IP 4369
Def. brak początku
Opr.: tekt., skóra brun., tłocz. ślepe – XVII w.

F. 551

- [68] Sermones Thesauri novi de tempore.
Strassburg, [Typ. Paludani], 1483. 2°

CR 5410; IP 4357
NB. wyklejki – karty inkunabułu z drzeworytami
Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry – XV w.

F. 547

PETRUS Lombardus

- [69] Sententiarum libri IV.
[Basel, Bern. Richel ?, ca 1482]. 2°

H* 10185; IP 4334
Opr.: tekt., perg. – XVII/XVIII w.

F. 473

- [70] Sententiarum libri IV, cum commento Bonaventurae. P. I–IV. – Tabula
Ioannis Beckenhaub.
Freiburg im Breisgau, Kil. Fischer, [non ante 2 V 1493]. 2°

H 3540 + H 3541; IP 4339
NB. vol. z T. I–II zidentyfikowany jako kartuski na podstawie cech drugorzędnych min. charakterystyczny „marmurek” na brzegach kart; vol. 1 = F. 484, vol. 2 = F. 485
Opr.: T. I–II – brak, T. III–IV – tekt., perg. – XVII w.

F. 484–485

PHARETRA

- [71] Pharetra doctorum et philosophorum.
Köln, Conr. Winters, ante 20 IX 1479 ?]. 2°

HC* 12907; IP 4397

Prow.: [Crange Jan] (?) (*Liber Iohannis Crange de Stargardia comparat[us] pro 4 flor. Rhenen. in Oppido Gdanczk A[nno] 1480*) — zapiska odnotowana w archiwaliach Schwengla.

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM — XVIII w.

F. 774

RAINERUS de Pisis

- [72] *Pantheologia, sive Summa universae theologiae*. Ed. Iacobus Florentinus. P. I—II.

Nürnberg, Io. Sensenschmidt et Henr. Kefer, 8 IV 1473. 2°

H* 13015; IP 4658

NB. T. I i II wyklejki — pergaminowy rękopis (XIV w. ?); vol. 1 = F. 810, vol. 2 = F. 811

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe; T. II — rejestr introligatorski — XV w.

F. 810—811

REUHLIN Ioannes

- [73] *Vocabularius breviloquus etc.*

Basel, [Io. Amerbach], 1482. 2°

C 6288; IP 4738

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM — XVIII w.

F. 417

- [74] *Vocabularius breviloquus etc.*

Nürnberg, [Ant. Koberger], 21 II 1494. 4°

CR 6297; IP 4747

Prow.: *Hunc libr[um] comparavit honestus vir Ioannes Bisschopp civis Gedanensis, quem frater Iohanes Walthauer mo[na]chus, p[ro]fessus ordinis Carthusiensis filius domus Marieparadisi planavit et ligavit et qu[an]tu[m] melius potuit. Orate pro eis. (XV w.)*

NB. inicjał wstępny złożony

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry — XV/XVI w.

Qu. 278

RODERICUS Zamorensis

- [75] *Speculum vitae humanae*, Lat.

Augsburg, Güth. Zainer, 11 I 1471. 2°

HC* 13940; IP 4775

Prow.: 1. *domi[n]o iohanni walter (XV w.)*

2. *Sum Andree wels (XV w.)*

3. *Fr[ater] Ioannes Spir Prior Mariae Paradisi a[nno] [15]69*

NB. kilka kart ozdobionych floraturą, nieliczne marginalia
Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe, klamry – XV w.

F. 453

ROLEWINCK Werner

[76] Fasciculus temporum.

[Strassburg, Io. Prüss, non ante 1490]. 2°

HC* 6916; IP 4800

Def. – brak początku

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 625

RUPE Alanus de

[77] Psalterium Beatae Virginis Mariae.

[Gripsholm, Monasterium Carthusianorum Mariefred], 24 III 1498. 4°

War. C

HC (Add.) 14035; IP 4820

NB. nieliczne marginalia

Opr.: tekt., perg., wiązania – XVII w.

Qu. 110

SEQUENTIAE

[78] Sequentiae et hymni per totum annum.

Köln, [Henr. Quentell], 1500. 4°

IP 5017

Prow.: ... *Johan possidet hunc librum* (zamazana) (?)

Opr. zob. poz. 89

Qu. 123 adl.

SIMON de Cassia

[79] Expositio super totum corpus Evangeliorum.

[Strassburg, Io Prüss aut Petr. Drach?, ca 1484/7]. 2°

HC* 4557; IP 5041

Opr.: tekt., perg. – XVII w.

F. 752

THOMAS Cantipratensis

[80] Bonum universale de proprietatibus apum.

[Köln, Io. Koelhoff, 1478/80]. 2°

HC* 3644; IP 5353

Opr.: brak

F. 615

THOMAS de Aquino s.**[81] Scriptum super primo libro Sententiarum.**

Köln, Henr. Quentell, 10 VII 1480. 2°

HC 1473; IP 5278

NB. nieliczne marginalia, dwa wstępne inicjały ozdobne, floratura

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 512**Scriptum super secundo libro Sententiarum.**

Köln, Henr. Quentell, 8 IX 1481. 2°

HC* 1476; IP 5281

NB. nieliczne marginalia, inicjał wstępny wielobarwny, floratura

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 513**Scriptum super tertio libro Sententiarum.**

Köln, Io. Koelhoff, 1476. 2°

HC 1479; IP 5284

NB. nieliczne marginalia, inicjał wstępny wielobarwny, floratura

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 514**Scriptum super quarto libro Sententiarum.**

Venezia, Leon Wild, 18 III 1478. 2°

HC* 1482; IP 5287

NB. inicjał wstępny wielobarwny, floratura

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 515**[82] Summa theologica. P. I—III.**

Nürnberg, Ant. Koberger, 15 I 1496. 2°

HC 1436 = H 1457; IP 5297

Prow.: *Fr[ater] Ioannes Spir Prior Mariae Paradisi Anno [15]69*

NB. vol. 1 = F. 516 współprawne z F. 517 adl. zob. poz. 90; vol. 2 = F. 518

Opr.: tekt., perg. — XVII w.

F. 516, 518**Pseudo-THOMAS de Aquino****[83] Scripta ad Hanibaldum episcopum super quattuor libros Sententiarum.**

[Basel], Nic. Kessler, 1492. 2°

C 579; IP 5341

Opr.: tekt., perg. - XVII w.

F. 519

- [84] Tractatus resolvens dubia circa septem sacramenta de scriptis s. Thomae de Aquino et aliorum doctorum. Strassburg, [Io. Grüninger], 9 II 1496. 4°

HCR 15591; IP 5345

Opr. zob. poz. 88

Qu. 39 adl.

VINCENTINUS Bellovacensis

- [85] Speculum historiale. P. I-IV.

[Strassburg, R-typ. = Ad. Rusch, ca 1473]. 2°

C 6245; IP 5646

NB. k. tytułowa rękopiśmienna (Schwengel, około 1750)

Opr.: tekt., perg. – XVII w.

F. 879

VINCENTINUS Ferrerius s.

- [86] Sermones de tempore et de sanctis. P. I-III.

Nürnberg, Ant. Koberger, I) 1492, II) 31 VIII 1492, III) 28 VI 1492. 2°

HC 7008; IP 5665

NB. inicjał wstępny złożony

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 563

Druki XVI-wieczne współoprawne z inkunabułami

APONIUS

- [87] Commentariorum divi Augustini, viri in sacris literis disertissimi, in Cantica canticorum Solomonis libri sex. Quo hucusque nullus solidus, fidelius, santisque, etiam magni illius Erasmi Roterdami testimonio, nunquam scripsit in eadem cantica: Opus iam primum e situ ac squalore erutum, et in lucem aeditum. Ad haec. Epitome commentariorum D. Aponij in eadem Cantica, per Lucam Abbatem montis sancti Cornelij. Praetera. Cassiodori Abbatis coenobii apud urbem Ravennatensem – cui maxime cum Aponio convenit – Commentaria pia aequae atque erudita in eadem Cantica: et ipsa nunc primum vetustarum codicum suae integrati restituta. Friburgi Brisgoviae, exc. Io. Faber Emmeus Juliacensis, 1538. 2°

Ind. Aurel. II, 39; VD A. 3153

Prow.: *R. R. Patribus Carthusianis Paradisi prope Gedanum B. Mariae Virginis d[e]d[i]t Henricus Scheffenius Ruisburgensis. anno 1559 in februario timentum te et custodientium mandata tua.*

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

F. 418 XVI w.

GABRIEL de Barletta**[88] Sermones.**

Hagenau, [Henr. Gran], 23 VII 1510. 4°

BMCG t. 80, szp. 985

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

Qu. 38 XVI w.

GULIELMUS Parisiensis**[89] Expositio super euangelia et dominicarum et sanctorum per anni circulum collecta.**

Basilea, ex off. Adam Petri de Langendorff, 1509. 4°

BMGC t. 94, szp. 474 (?)

Opr.: tekt., skóra brun., superekslibris literowy złożony CPM – XVIII w.

Qu. 121 XVI w.

MORGENSTERN Georgius**[90] Sermones disertissimi contra omne mundi puersum statum... accuratissime castigati.**

[Nürnberg, Hier. Holtzel, 3 VIII] 1503. 4°

BMCG t. 164, szp. 411

Opr. zob. poz. 88

Qu. 41 adl. XVI w.

PELBARTUS de Themeswar**[91] Stellarium corona benedictae Virginis Mariae in laudem eius pro singulis predicationibus elegantissimae coaptatum.**

Hagenau, sumpt. Io. Rynman de Oringau per Henr. Gran, 1502. 2°

BMGC t. 183, szp. 32

Prow.: 1. *Ioannis Janssonii P[arochi] (?) Sobcou[iensis] (?) mpp. 1645*

2. ... 1657 (*zamazana*)

Opr.: tekt., perg. barwiony na zielono – XVII w.

F. 538 XVI w.

PETRUS Comestor**[92] Scholastica.**

Argentinae, [b. dr.], 16 XII 1503. 2°

BMGC t. 188, szp. 211

Opr.: tekt., skóra brun., tłocz. ślepe – XVII/XVIII w.

F. 410 XVI w.

PETRUS Lombardus

[93] **Scriptum Sancti Thomae de Aquino super primum — [quartum] Magistri [z tekstem**

Quodlibet Sancti Thomae de Aquino].

Venetiis, per Simonem de Luere pro domino Andrea Toresano de Asula, 4 XI 1503. 2°

BMCG t. 188, szp. 229; t. 237, szp. 507

Prow. i opr. zob. poz. 82

F. 517 adl. XVI w.

Zestawienie drukarzy wg miejscowości
(kursywą oznaczono numery odpowiadające drukom XVI-wiecznym)

ANTVERPEN

Govaert Bac: 32

AUGSBURG

Günter Zainer: 08, 75

BASEL

Ioannes Amerbach: 02, 49, 73
 Nicolaus Kessler: 19, 25, 38, 55, 83
 Bernardus Richel: 69
 Adamus Petri: 89

DEVENTER

Richardus Pafraet: 26

FREIBURG IM BREISGAU

Ioannes Faber: 87
 Kilianus Fischer (Piscator): 70

GRIPSHOLM

Monasterium Carthusianorum
 Mariefred: 77

HAGENAU

Henricus Gran: 62, 63, 88, 91
 (62, 63, 91 pro Ioannes Rynman)

HEIDELBERG

Typographus Lindelbachi = Henricus
 Knoblochtzer: 46

KÖLN

Nicolaus Götz: 13
 Ioannes Guldenschaff: 18
 Ioannes Koelhoff Senior: 36, 60, 80
 Petrus in Altis de Olpe: 24
 Henricus Quentell: 78, 81
 Bartholomaeus de Unkel: 07
 Conradus Winters: 03, 37, 71
 Ulrichus Zell: 35, 54, 56, 57, 58

LÜBECK

Stephanus Arndes: 16
 Typographus Calderini = Lucas
 Brandis (?): 22
 Typographus Flisci: 06

MAINZ

Petrus Schöffler: 43

NÜRNBERG

Fridericus Creussner: 20
 Hieronimus Holtzel: 90
 Antonius Koberger: 01, 05, 11, 15, 28,
 29, 30, 40, 44, 74, 82, 86
 Ioannes Sensenschmidt (cum Henrico
 Kefer): 72

ROSTOCK

Fratres Domus Horti Viridis: 12

SPEYER

Petrus Drach: 41, 42, 65

STRASSBURG

Henricus Eggstein: 10, 33
 Martinus Flach: 21, 66
 Ioannes Grüninger: 84
 Georgius Husner: 23, 27, 31, 47, 48, 59
 Ioannes Mentelin: 61
 Ioannes Prüss: 45, 76, 79
 (79 aut Petrus Drach ?)
 R-Typographus = Adolphus Rusch
 Ad: 14, 52, 85 (14 pro Antonius
 Koberger)
 Typographus Iordani: 27, 53
 Typographus Paludani: 67, 68
 Typographus Petri Blesensis: 64
 bez drukarza: 92

TÜBINGEN

Ioannes Otmar (pro Fridericus Meyn-berger): 17

UKM

Ioannes Zainer: 50, 51

VENEZIA

Andreas Calabrensis: 34
 Simon de Luere (pro domino Andrea
 Toresano de Asula): 93
 Baptista de Tortis: 39
 Leonardus Wild: 04, 81 (04 pro Nico-
 laus de Francofordia)

Indeks proveniencji

- Bischof (Bisschopp) Jan** — patrycjusz gdański, benefaktor klasztoru.
poz. 74
- Cystersi, Pelplin** *poz. 15*
- Hoveman Mateusz** — przeor kartuzji kaszubskiej w latach 1489–1493. Zm. 23 VI 1516 r.
poz. [23, 24], 26, 48
- Jan z Kręga (Cranghe)** — *magister artium*, kartuz, w klasztorze kaszubskim spędził 5 lat. Zm. 17 VIII 1488 r.
poz. 47, 51, 60, 71 (?)
- Janssonius (lub Jansenius) Jan** — proboszcz parafii w Subkowach w poł. XVII w.,
poz. [27, 91]
- Johann ?** — ?
poz. 78
- Jordan Joachim** — kanonik kamiński.
poz. 34
- Marcin z Pyzdr** — kaznodzieja żukowski. Zm. 18 VII 1594 r.
poz. 45
- Rhüten (Rutten) Rutger (Ercklensis)** — pochodził z Erkelenz pod Kolonią.
poz. 35
- Scheffenius Henryk Ruisburgensis** — pochodził z Kolonii.
poz. [03, 87]
- Spier (Spir) Jan** — poch. z hrabstwa Schaumburg w Westfalii, przeor klasztoru kaszubskiego w latach 1561–1570. Po 1570 był przeorem w Hildesheimie i wizytatorem prowincji saskiej.

poz. 11, [23, 24], 30, 33, 36 (T. 2),
[41, 44] 52, 75, [82, 93]

Stanislaus Je. —

?
poz. 01

Walter Jan, z Chojnic (de Conitz) —

proboszcz kościoła św. Piotra i Pawła
w Gdańsku. Zm. 1512 r.
poz. [28, 29], 75

Wels Andrzej —

kartuz, od 1516 r. prokurator „Raju
Maryi”. Zm. 26 VII 1532 r.
poz. 75

Wykaz zapisów w XVIII-wiecznym katalogu J. Mikaua odpowiadających pozycjom
inkunabułów

Konkordancje numerów pozycji, sygnatur XVIII-wiecznych i współczesnych

Nr pozycji	Sygnatura wg katalogu J. Mikaua	Zapis w katalogu J. Mikaua	Współczesna sygnatura biblioteczna
[01]	C. 85	<i>Anonymi de Paccatis</i>	F. 480
[02]	B. 124	<i>[S. Ambrosii Opera omnia] Tom. I et II</i>	F. 504
	B. 125	<i>Ejusdem Tom. III</i>	F. 505
	B. 127	<i>Ejusdem Tom. II</i>	F. 506
[03]	A. 95	<i>...In 2da parte vita S. Hieronymi (zob. także poz. 84)</i>	F. 419
[04]	C. 78	<i>Astesani Summa Casuum Conscientiae</i>	F. 478
[05]	C. 79	<i>Ejusdem Eadem</i>	F. 479
[06]	?	?	F. 617 adl.
[07]	B ₂ . 9	<i>S. Augustini Liber Confessionum</i>	Qu. 287
[08]	I. 8	<i>Bartholomaei de S^o. Concordio opus Canonico Juridicum</i>	F. 851
[09]	B. 142	<i>[S. Bonaventurae in librum Sententiarum] Index Generalis</i>	F. 486
[10]	F. 13	<i>...In 2da parte V. Bedae Historia Ecclca. (zob. poz. 52)</i>	F. 611 adl.
[11]	H. 17	<i>Petri Berchorii Repertorium Morale Concionatorib. utilissimum</i>	F. 753
	H. 18	<i>Ejusdem Tom: II</i>	F. 754
	H. 19	<i>Ejusdem Tom. III</i>	F. 755
[12]	B. 36	<i>[S. Bernardi Operum in Cantica]</i>	F. 530
[13]	+ . 19—20	<i>Item Bibliorum Sacrorum Tom Imus, [2dus]</i>	F. 406—407
[14]	?	?	F. 873
[15]	A. 31	<i>[Nicolai de Lyra] in Vetus Testamentum Tom. I</i>	F. 429
	A. 32	<i>Ejusdem in 2dam partem veteris Testamenti Tom. II</i>	F. 430
	A. 33	<i>Ejusdem in 3tiam partem Vet. Test. Tom. III</i>	F. 431
	A. 34	<i>Ejusdem in Evangelia Tom. IV</i>	F. 432
[16]	+ . 14	<i>Veteris Testamenti pars 1-ma germanice</i>	F. 805
[17]	E ₂ . 1	<i>Vendelini Steimbach Opus Asceticum te Missae sacrificio</i>	F. 588
[18]	H ₂ . 85	zob. poz. 84, 88	Qu. 40 adl.
[19]	I. 49	<i>Liber VI Decretalium</i>	F. 770
[20]	?	?	F. 616 adl.
[21]	H. 67	<i>Bernardini de Bustis Mariale</i>	F. 553
[22]	I. 92	zob. poz. 53	F. 643 adl.
[23]	H. 83	<i>Roberti de Luteo Opus Quadragesimale</i>	F. 542
[24]	H. 83	zob. poz. 23	F. 543 adl.
[25]	I. 49	zob. poz. 19	F. 771 adl.
[26]	H. 63	<i>Cujusdam Cisterciensis Sermones</i>	F. 567
[27]	H. 61	<i>...s. Corona Bmae Stellarum (zob. także poz. 91)</i>	F. 539 adl.
[28]	C. 6	<i>Joannis Duns Scoti Opera Omnia</i>	F. 825
[29]	C. 6	zob. poz. 28	F. 826 adl.
[30]	C. 83	<i>Gvilhelmi Durand Rationale Divini Officii</i>	F. 587
[31]	A. 20	zob. poz. 92	F. 411 adl.
[32]	+ ₂ 17	zob. poz. 89	Qu. 122 ad.

- [33] E. 34 *Simonis de Cassia Opusculum Spirituale* F. 757
- [34] I. 11 *Angeli de Arena Comentarĳi in Jus Canonicum* F. 844
- [35] F. 9 *Gerardi Herdarvicensis Comment in 4 libros Logicae* F. 730
- [36] E. 41 [*Joannis Gerson Asceseos*] Tom. I F. 576
- E. 42 *Ejusdem Tom. II* F. 577
- E. 43 *Ejusdem Tom. III* F. 578
- E. 44 *Ejusdem Tom. IV* F. 579
- [37] B. 38 [*S. Gregorii Magni*] *Morale in Job* F. 775
- [38] B. 122 [*S. Gregorii M.*] *Morale in Job* BUWrXV.F.679
- [39] I. 4 *Liber VI Decretalium et Extravagantes Joannis XXII* F. 864
- [40] H. 23 *Joannis Grist Concionatorium Alphabetum* F. 839
- [41] H. 80 zob. poz. 44 BG PAN
XV. 733 adl.
- [42] H. 78 *Henrici Herp Sermones* F. 566
- [43] H. 79 *Ejusdem de Praeceptis DEI Sermones* F. 568
- [44] H. 80 [*Henrici Herp*] quib. accessere alia opuscula BG PAN
XV. 732 adl.
- [45] H. 82 *Discipuli de eruditione Christi Fidelium* F. 555
- [46] H. 75 [*Roberti Caracoli Sermones*] de SS F. 545
- [47] H. 26 *Hugonis a Prato Sermones Dominicales* F. 802
- [48] H. 76 [*Roberti Caracoli Sermones*] in Dominicis F. 544
- [49] H. 64 *Jacobi de Voragine Sermones de Sanctis* F. 560 adl.
- [50] H. 25 [*Leonardi de Utino Conciones*] de Sanctis F. 838
- [51] H. 24 *Leonardi de Utino Conciones Quadragesimales* F. 837
- [52] F. 13 *Jacobi Magni Sophilogium...* (zob. także poz. 10) F. 610
- [53] I. 92 *Martini N. Margarita Sive Index Decreti* F. 641
- [54] E₂. 71 zob. poz. 56 Qu. 126–127
adl.
- [55] H. 36 *Meffret Sermones de Tempore* F. 557–558
adl., 559
- [56] E₂. 71 [*Joannis Nider*] *Consolationum timoretæ Conscientiæ* Qu. 125
- [57] E₂. 70 *Joannis Nider De Morali Lepra Tractatus* Qu. 94
- [58] C₂. 16 *Joannis Nider Manuale Confessoriorum* Qu. 113–114
- [59] C. 75 *Joannis Nider Explicatio Moralis Decalogi* F. 481
- [60] I. 92 zob. poz. 53 F. 642 adl.
- [61] D. 20 *Pauli a S. MARIA Explicatio Catholica locorum S. Scripturæ* F. 433
- [62] H₂. 2 zob. poz. 63 Qu. 96 adl.
- [63] H₂. 2 *Pelbarti de Themesvar quadragesimale* Qu. 95
- [64] H. 82 [*Incerti*] *Sermones in Dominicis et Festa* F. 548
- [65] C. 13 *Petri de Aquila in Libros Sententiarum* F. 772
- [66] H. 75 zob. poz. 46 F. 546 adl.
- [67] H. 73 *Incerti Sermones in Festa* F. 551
- [68] H. 81 *Incerti Sermones in Dominicis* F. 547
- [69] C. 71 *Petri Lombardi libri IV Sententiarum* F. 473
- [70] B. 137, 139 *S. Bonaventuræ in 1mu. et 2dae [et 3tium] libru. Sententiarum* F. 484–485
- [71] B. 64 *S. S. Doctorii Pharetra* F. 774
- [72] C. 2–3 [*Raynerii de Pisis Theologiae totius*] pars 2 da, 3 tia F. 810–811
- [73] G. 6 [*Guarini Veronensis Vocabularius*] F. 417

[74]	G ₂ . 3	Guarini Veronensis artes diptongandi, punctandi, accentuu.	Qu. 278
[75]	E. 48	Roderici Zamorensis Speculum animae	F. 453
[76]	L ₂ . 39	brak zapisu w katalogu	F. 625
[77]	E ₃ . 33	Anonymi de Psalterio B. V. MARIAE	Qu. 110
[78]	+ ₂ . 17	Evangelia et Epistolae per totum annum	Qu. 123 adl.
[79]	A. 83	Simonis de Cassia Comment. in Evangelia	F. 752
[80]	?	?	F. 615
[81]	B. 130	S. Thomae de Aquino in 1mum librum Sententiarum	F. 512
	B. 131	Ejusdem in 2dum	F. 513
	B. 133	Ejusdem item in 3tium	F. 514
	B. 134	Ejusdem in 4tum	F. 515
[82]	B. 136	Item Ejusdem pars 1ma et 1mae 2dae Summae Theologicae	F. 516, 518
[83]	B. 135	[S. Thomae de Aquino] in 4tum [librum Sententiarum]	F. 519
[84]	H ₂ . 85	...In 2-da parte Tractat. de 7 Sacramentis	Qu. 39 adl.
[85]	M. 1	Vincentii Belvacensis Speculum Historiae	F. 879
[86]	B. 116	[S. Vincentii Ferrerii Sermones]	F. 563
[87]	A. 95	D. Aponii in Cantica... (zob. także poz. 3)	F. 418 XVI w.
[88]	H ₂ . 85	Gabrielis Barelete Sermones...	Qu. 38 XVI w.
[89]	+ ₂ . 17	Evangelia et Epistola pertotum annum typo Gothice	Qu. 121 XVI w.
[90]	H ₂ . 85	zob. poz. 84, 88	Qu. 41 adl. XVI w.
[91]	H. 61	[Pelbarti de Themasar] Mariale s. Corona Bmae Stellarum	F. 538 XVI w.
[92]	A. 20	Petri Comestoris Scholastica S. Scripturam enucleans.	F. 410 XVI w.
[93]	B. 136	zob. poz. 82	F. 517 adl. XVI w.

Incunabula from the Cartusian Monastery „Paradisi Beatae Mariae” in Kaszuby

Summary

The Carthusian Monastery from Kaszuby which came into being in 1382, through ages collected a library of nearly 3300 volumes (at the moment of annulment — the beginning of 19th century). A large part of the main collection consists of 86 incunabula, kept almost entirely in the Library of High Seminary in Pelplin.

The typographical workshops from which Carthusian incunabula originated were located in 13 towns in Germany nearly in 90 per cent, the rest came from Swiss (Basle), Italian (Venice), Netherlandish (Antwerp, Deventer) and Swedish (Gripsholm) printing houses.

All incunabula have one common feature — they are written in Latin. However, the theme of the collection is not uniform. It is dominated by preachers' writings, Fathers and Doctors of the Church's works, literature of speculative, ascetic and mystic theology, exegetic writings dominated by the Bible editions and commentaries. A small part of the collection are legal, philosophical treatises, writings of church historians and Carthusian writings.

Carthusian incunabula have bindings both contemporary to the printings (25) and later among which a numerous group have 17th century coverings of parchment (25) and 18th century leather covers on cardboard (19).

The majority of books came to the monastery as gifts, mainly from Carthusian monks but also from Gdańsk townspeople and the clergy.

171	171	171
172	172	172
173	173	173
174	174	174
175	175	175
176	176	176
177	177	177
178	178	178
179	179	179
180	180	180
181	181	181
182	182	182
183	183	183
184	184	184
185	185	185
186	186	186
187	187	187
188	188	188
189	189	189
190	190	190
191	191	191
192	192	192
193	193	193
194	194	194
195	195	195
196	196	196
197	197	197
198	198	198
199	199	199
200	200	200
201	201	201
202	202	202
203	203	203
204	204	204
205	205	205
206	206	206
207	207	207
208	208	208
209	209	209
210	210	210
211	211	211
212	212	212
213	213	213
214	214	214
215	215	215
216	216	216
217	217	217
218	218	218
219	219	219
220	220	220
221	221	221
222	222	222
223	223	223
224	224	224
225	225	225
226	226	226
227	227	227
228	228	228
229	229	229
230	230	230
231	231	231
232	232	232
233	233	233
234	234	234
235	235	235
236	236	236
237	237	237
238	238	238
239	239	239
240	240	240
241	241	241
242	242	242
243	243	243
244	244	244
245	245	245
246	246	246
247	247	247
248	248	248
249	249	249
250	250	250